

Komentari i primedbe na Nacrt Pravilnika o primeni troškovnog principa, odvojenih računa i izveštavanju od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom u oblasti elektronskih komunikacija

Beograd, Jun 2011

Sadržaj

1	Kontakt podaci	4
2	Rezime.....	5
3	Uvod	8
3.1	Uvod	8
3.2	Regulatorno okruženje	10
4	Regulatorni pravni okvir	12
4.1	Važeći relevantni zakoni i podzakonski akti	12
4.2	Zakon o elektronskim komunikacijama.....	12
4.3	Pokrivenost usluga	15
4.4	Dokumentacija javnih konsultacija.....	16
5	Važeći regulatorni okvir EU	18
5.1	Pregled relevantnih EU direktiva	18
6	Javne konsultacije	22
6.1	Vremenski rok javnih konsultacija	22
6.2	Transparentnost postupka.....	23
7	Predloženi vremenski okviri	25
7.1	Jedinstveni poslovni model.....	25
7.2	Godišnja priprema regulatornih finansijskih izveštaja.....	27
7.3	Početak primene Pravilnika	30
7.4	Zahtevnost regulatorne revizije	33
7.5	Interna spremnost Telekom Srbija.....	34
7.6	Predlog rokova	38
8	Tekuće troškovno računovodstvo (CCA).....	39
8.1	Revalorizacija modernog ekvivalenta imovine.....	39
8.2	Potpuno amortizovana imovina	40
8.3	Revalorizacija imovine.....	40
8.4	Korekcija vrednosti imovine za promene deviznog kursa.....	45
8.5	Metoda indeksacije kao metoda procene vrednosti	47
8.6	Metoda uzorkovanja kao metoda procene vrednosti.....	48
9	Priprema HCA-FAC i CCA-FAC izveštaja	49
9.1	HCA – FAC izveštaji	49
9.2	CCA – FAC izveštaji	50
9.3	Propratna dokumentacija.....	52
10	Upotreba regulatornih finansijskih izveštaja.....	54

10.1	Testiranje troškova izolovane platforme u vezi sa previsokim cenama	54
10.2	Obaveza pružanja univerzalnih usluga	57
10.3	Komplementarnosti potražnje	57
10.4	Prosečna ponderisana cena kapitala	58
11	Regulatorna revizija	60
11.1	Zahtev za regulatornom revizijom	60
11.2	Vremenski rokovi regulatorne revizije	60
12	Pojmovi	61

1 Kontakt podaci

Telekom Srbija a.d.

Kontakt podaci:

Adresa: Telekom Srbija a.d., Takovska 2, 11000 Bograd,

Telefon: 011 334 00 55

E-mail: kabinet@telekom.rs

2 Rezime

Telekom Srbija pozdravlja priliku da komentariše Nacrt pravilnika o primeni troškovnog principa, odvojenih računa i izveštavanju od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom u oblasti elektronskih komunikacija.

U sklopu ovog odgovora izneseni su stavovia Telekom Srbija koja argumentujemo pravnim dokumentima, vlastitim iskustvom kao i iskustvima iz drugih zemalja. Ovim odgovorom Telekom Srbija želi ukazati na činjenice koje su od vitalne važnosti za regulatorni okvir Republike Srbije i sam ovaj proces.

Imajući u vidu trenutno važeći Zakon o elektronskim komunikacijama (Zakon), Telekom Srbija smatra da je potrebno preispitati usklađenost nacrta pravilnika i zakonskog okvira po nekoliko tačaka. Regulatorna obaveza operatora sa ZTS kao i primena te obaveze ne mogu biti regulisani opštim aktom već pojedinačnim aktima.

Telekom Srbija smatra da su trenutne aktivnosti Agencije koje obuhvataju analize tržišta i proces usvajanja ovog pravilnika u direktnoj zavisnosti i ne mogu se provoditi uporednim postupkom. Analize tržišta definisaće operatore sa ZTS kojima će se nametnuti regulatorne obaveze na pojedinom tržištu. Trenutno nije jasno u kakvoj su vezi predloženi pravilnik i analiza tržišta koja se provodi niti je strogo definisano za koja tržišta se pravilnik primenjuje.

Telekom Srbija se ne slaže sa shvatanjem Agencije da se regulatorni finansijski izveštaji moraju pripremati za sve usluge već isključivo za tržišta pristupa i interkonekcije kako je to definisano Zakonom.

Struktura regulatornih izveštaja ne prati najbolju svetsku praksu koja je usmerena za izveštavanje po tržištima uz računanje jediničnog troška samo za unapred definisane usluge koje pripadaju tom tržištu.

Iako se proces javnih konsultacija sprovodi u skladu sa Zakonom, Telekom Srbija smatra da rok za predaju mišljenja od samo 30 dana (minimalni zakonski rok) nije dovoljan za ovako važnu regulatornu obavezu koja će u potpunosti izmeniti regulatorno računovodstveno izveštavanje.

Dalje, Telekom Srbija želi ukazati kako je zbog važnosti ove teme potrebno da se Agencija jasno izjasni o dostavljenim mišljenjima i obrazloži usvajanje ili odbijanje argumenata.

Telekom Srbija u nekoliko navrata hteo započeti sa pripremama za CCA i pri tome obavestio Agenciju, ali to nije bilo moguće zbog nedefinisanih direktiva i metodologije.

Telekom Srbija bi ovim putem hteo ukazati na činjenicu da predviđeni rokovi nisu realni niti sa aspekta uvođenja CCA metodologije, kao ni na nivou godišnjeg izveštavanja. Za početak primene Pravilnika ključni faktori su trenutna spremnost Telekom Srbija tj. interni preduslovi za uvođenje CCA metodologije i pokrivenost implementacije. Telekom smatra kako definisani rokovi nisu bazirani na realnim procenama i mogućnostima i da se rok za primenu mora produžiti.

- Sa aspekta godišnjeg izveštavanja, rok za predaju izveštaja mora uzeti u obzir datum finalizacije statutornih finansijskih izveštaja, trajanje procesa procene vrednosti i izračuna troškova i trajanje regulatorne revizije. Telekom Srbija smatra kako je rok 30.4. za predaju regulatornih finansijskih izveštaja prekratak i da ga treba produžiti kako bi se osigurala kvalitetnost.
- Telekom Srbija je stajališta da se pri sveobuhvatnoj proceni vrednosti, moderni ekvivalent imovine koristi samo ukoliko imovina koja se procenjuje više ne može nabaviti na tržištu. Kada god je to moguće, imovina u proceni se zamenjuje istom imovinom.
- **Telekom Srbija smatra da kako bi se generisali izveštaji prema tekućem troškovnom računovodstvu dve CCA revalorizacije trebaju biti učinjene. Naime, ukoliko se upoređuju CCA vrednosti imovine sa HCA vrednostima dolazi do velikih kapitalnih dobitaka/gubitaka i koji utiču na smanjenje/povećanje jediničnih troškova i samim tim rezultate čine nereálnim. Tek nakon što se naprave dve CCA revalorizacije, izveštaji prema tekućim troškovima dobijaju smisao.**
- Imovina koja se nabavlja u stranim valutama može stvoriti distorziju rezultata. Naime, iako se vrednost imovine ne menja kroz godine zbog devalvacije dinara dolazi do kapitalnih dobitaka. Telekom Srbija smatra da zbog ovoga CCA nije prikladna metoda izračuna jediničnih troškova i RoCE-a za tržište Republike Srbije.
- Telekom Srbija smatra da indeks potrošačkih cena u Republici Srbiji nije isključivo jedini indeks koji se treba koristiti pri proceni vrednosti imovine metodom indeksacije.
- Prilikom sveobuhvatne procene vrednosti pojedine imovine moguće i prikladno je koristiti uzorkovanje.
- Telekom Srbija smatra da forma izveštaja za HCA-FAC izveštavanje treba da ostane ista kao i do sada, ondonsno kao što je i dogovoreno u procesu razvoja FAC modela. Telekom Srbija smatra da format CCA-FAC izveštaja treba biti u skladu sa trenutnim mogućnostima FAC modela i da format izveštaja navedenih u Nacrtu pravilnika ne uzima u obzir trenutne mogućnosti.
- Telekom Srbija smatra da Agencija treba detaljnije da specificira format i sadržaj prapratne dokumentacije koja se Agenciji treba dostaviti uz regulatorne finansijske izveštaje u sklopu tekućeg troškovnog računovodstva.
- Telekom Srbija ima obavezu pružanja univerzalnih usluga koje se trebaju finansirati iz drugih usluga. Prema tome, prilikom posmatranja troškova po pojedinim uslugama treba uzeti u obzir i troškove pružanja univerzalnih usluga.

- Telekom Srbija smatra da pri izračunu prosečnog troška kapitala CCA metodologija treba biti primenjena. Konkretno, Telekom Srbija smatra da trošak duga ne bi trebao biti istorijski trošak, već bi trebalo uzeti u obzir koliki bi bio trošak finansiranja na dan izrade procene vrednosti. Pravilnik ne određuje volumen i vremensko trajanje kao ni ovlašćenja i zadatke revizora. Telekom Srbija smatra kako je operator odgovoran za sprovođenje revizije te da revidirane izveštaje treba dostaviti regulatoru.

- Argumenti i detaljan opis iznesenih stavova nalaze se u nastavku dokumenta. Zadovoljstvo nam je predstaviti Vam naš prikaz baziran na činjenicama u pisanom obliku. Isto tako, predlažemo i samim tim smo zainteresovani raspravljati pojedine delove iz naših komentara na sledećim sastancima sa Agencijom.

3 Uvod

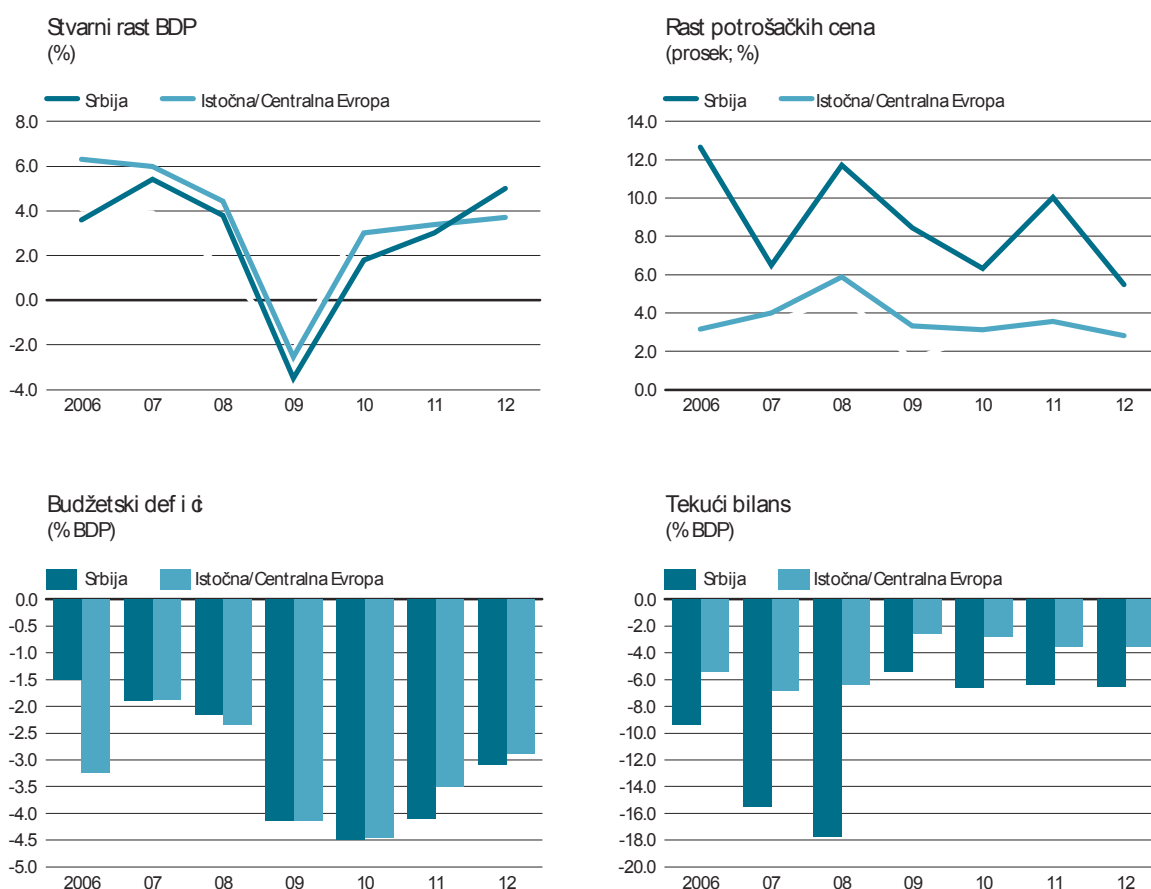
3.1 Uvod

Telekom Srbija a.d. pozdravlja ovu priliku da komentariše Nacrt Pravilnika o primeni troškovnog principa, odvojenih računa i izveštavanju od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom u oblasti elektronskih komunikacija, objavljenom od strane Agencije.

Makroekonomski pokazatelji prikazuju da nakon izlaska iz recesije Srbija ulazi u fazu rasta i razvoja ekonomije. Stvarni rast BDP-a u Srbiji u 1. tromesečju 2011. iznosio je 2.8%. Ovaj podatak ukazuje na rast u odnosu na isto razdoblje prošle godine (1.8%). Prelazno razdoblje i približavanje EU zahteva znatno veće stope rasta kako bi se postiglo usklađivanje sa privredom ostalih zemalja EU.

Na sledećim grafikonima prikazujemo osnovne makroekonomske pokazatelje za Srbiju.

Slika. Istorijsko kretanje i procena izabranih makroekonomskih pokazatelja

Izvor podataka: EIU

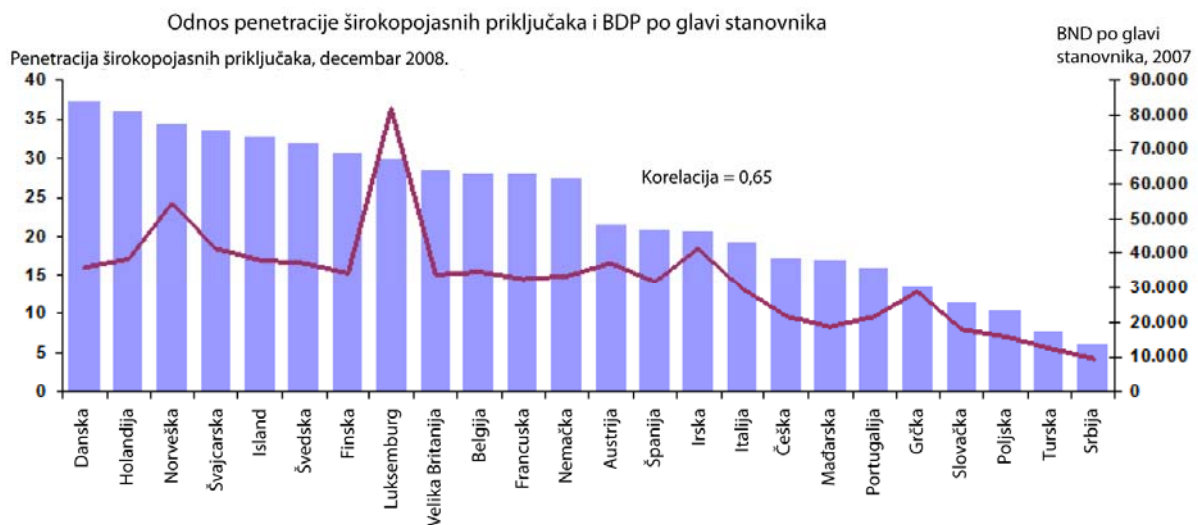

Sektor telekomunikacija u Republici Srbiji je u razvoju, ali još uvek nije dostigao nivo država EU u smislu ponuđenih tehnologija i usluga.

Vlada Republike Srbije je zacrtala smer liberalizacije nacionalnog telekomunikacionog sektora (Strategija razvoja elektronskih komunikacija u Republici Srbiji od 2010. do 2020. godine). Strategija Vlade jeste stvaranje tržišno orijentisanog ambijenta koje će (i) povećati investicije u naprednu telekomunikacionu infrastrukturu u cilju povećanja penetracije širokopojasnog pristupa internetu, (ii) privući nove investitore u telekomunikacioni sektor, (iii) osnažiti razvoj i dostupnost najšireg mogućeg portfolija informacionih i komunikacionih tehnologija/usluga u Srbiji i, (iv) osigurati da Srbija nastavi participaciju u Evropi kao zemlja u kojoj se želi živeti, raditi i investirati.

Rast u području širokopojasnih usluga obeležje je snažnih ekonomija, što jasno ukazuje na korelaciju koja postoji između ekonomske moći jedne države i razvijenosti širokopojasnih usluga. Položaj Srbije na Evropskom tržištu telekomunikacija ukazuje na dobru dinamiku, s tim što Srbija još uvek zaostaje za zemljama EU.

Slika. Odnos penetracije širokopojasnih priključaka i BDP po glavi stanovnika

Izvor: OECD

Srbija je trenutno okarakterisana sa ispodprosečnom penetracijom širokopojasnog pristupa u odnosu na tehnološki razvijenije zemlje EU. Bez značajnih investicija, Srbija će zaostajati i shodno sa tim neće uspeti ostvariti donešenu strategiju.

Telekomunikacioni operateri širom sveta su trenutno u tranziciji sa tradicionalne pristupne mreže bazirane na bakrenoj parici i tradicionalnim komutacijama, prema optičkim (ili hibridnim optičko-bakrenim) pristupnim mrežama te višeprotokolnom komutiranju baziranom na internet protokolu (IP). Na primer, Broadband Stakeholders Group u Ujedinjenom Kraljevstvu je nedavno procenio da bi izgradnja optičke pristupne mreže koja bi pokrila ceo UK koštala i do 30 milijardi €.

Slično tome, Telekom Srbija je u procesu priprema za značajan investicioni program utvrđen u cilju zadovoljavanja komunikacionih potreba Srbije u 21-om veku. Ipak, taj program zavisi od dve pretpostavke. Prvo, da deoničari zarađuju tržišno bazirani povraćaj koji reflekuje rizik involviran prilikom investiranja u imovinu podložnu brzom tehnološkom zastarivanju. Drugo, da je regulatorni okvir proporcionalan, transparentan i samim tim izvestan.

Regulatorna intervencija koja je neproporcionalna i otežavajuća će (i) povećati očekivanja deoničara za povraćajem (u skladu sa tim će kao rezultat smanjiti investicije), i (ii) preusmeriti postojeće resurse na odgovaranje na regulatornim zahtevima.

3.2 Regulatorno okruženje

Posmatrajući razvoj regulatornih procesa u EU, jasno je da je u svrhu liberalizacije tržišta potrebno sprovesti određene regulatorne aktivnosti po preporukama EU.

Neke od regulatornih aktivnosti mogu obuhvatati raspetljavanje lokalne petlje (LLU), bit stream pristup, prenos broja u mobilnoj i fiksnoj mreži i slično. Prosečno vreme potrebno za sprovođenje navedenih regulatornih mera u Evropskoj uniji je iznosilo oko 10 godina.

Razlog za ovakvo postepeno sprovođenje regulatornih mera u EU je potreba da se tržište i operatori prilagode novim propisima. Agencija je iskazala dobro razumevanje za potrebama svih relevantnih učesnika, iskazano kroz dobru dinamiku trasiranja regulatornih postupaka u prethodnim godinama, što je doprinelo razvoju tržišta telekomunikacija u Srbiji. Gledajući u budućnost a u skladu sa najboljim iskustvima iz zemalja koje su već prošle kroz slične procese, veoma je bitno da regulator osigura razumno vremensko razdoblje za nove regulatorne aktivnosti kao što su računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo.

Uzimajući u obzir prethodno navedenu ekonomsku uslovljenost trendova na tržištu telekomunikacija Republike Srbije, kao i sam stepen razvoja tržišta, verujemo da svaka predložena regulatorna intervencija:

mora biti prilagođena svrsi,

mora uvažavati potrebe Telekom Srbija za znatnim ulaganjima u implementaciji i sprovođenju regulatornih obaveza kao i u mreže nove generacije, i

mora biti u skladu sa položajem u kojem se Srbija nalazi, imajući u vidu stepen razvoja lokalnog tržišta telekomunikacija.

Na kraju, neophodno je ponovo ukazati na značajan disbalans i prepreku ka stvarnoj liberalizaciji koju unosi niska cena PSTN pristupa, koja se čak održava nižom od tržišno utvrđene cene veleprodajnog ekvivalenta (ULL). U uslovima gde između veleprodajne i maloprodajne cene usluge postoji negativna marža, postoji ekonomski posmatrano neopravdanost – i samim time značajna prepreka za pružanjem ovakve usluge kako od strane alternativnih operatera, tako i od strane Telekom Srbija. Verujemo da bi povećanjem cene PSTN pristupa bio stvoren značajan podsticaj za alternativne operatore u pružanju ove usluge.

4 Regulatorni pravni okvir

4.1 Važeći relevantni zakoni i podzakonski akti

- U Republici Srbiji trenutno je na snazi Zakon o elektronskim komunikacijama¹ (Zakon).
- Telekom Srbija je proglašen operatorom sa ZTS sa pravnim aktom „Odluka o utvrđivanju javnog telekomunikacijskog operatera za usluge javne fiksne telefonske mreže sa značajnim tržišnim udelom“² (Rešenje). Ovim pravnim aktom Telekom Srbija se nalaže regulatorna obaveza da za svaku promenu cena svojih usluga za koje ima licencu, dobije saglasnost Republičke agencije za elektronske komunikacije. Ovo rešenje ne propisuje ni jednu drugu regulatornu obavezu.
- Trenutno je na snazi „Pravilnik o primeni troškovnog računovodstva, odvojenih računa i izveštavanju od strane telekomunikacionih operatera za značajnim tržišnim udelom“³
- Nacrt Pravilnika koji je predmet ovih javnih konsultacija ukida postojeći „Pravilnik o primeni troškovnog računovodstva, odvojenih računa i izveštavanju od strane telekomunikacionih operatera za značajnim tržišnim udelom“.

4.2 Zakon o elektronskim komunikacijama

- Dana 8. juna 2010. godine stupio je na snagu Zakon o elektronskim komunikacijama (Zakon). Danom stupanja na snagu Zakona prestao je da važi Zakon o telekomunikacijama osim članova predviđenih u članu 150 stav 1 Zakona
- Novi Zakon uveo je u zakonodavstvo Republike Srbije važeći regulatorni okvir koji je usvojen u Evropskoj uniji 2002. godine. Time je uvedena i zakonska osnova za određivanje i sprovođenje obaveza računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva na principima važećeg EU regulatornog okvira.
- Zakon o elektronskim komunikacijama definiše određivanje tržišta podložnih prethodnoj regulaciji:

„Prethodnoj regulaciji, u skladu sa odredbama ovog zakona, podleže tržište na kome postoje strukturne, regulatorne i druge trajnije prepreke koje onemogućavaju ulazak novih konkurenata, na kome nije moguće obezbediti razvoj delotvorne konkurencije bez prethodne regulacije i na kome se uočeni nedostaci ne mogu otkloniti samo primenom propisa o zaštiti konkurencije (u daljem tekstu: relevantno tržište)

¹ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 44 od 10. juna 2010. godine

² Donešena 24. marta 2006. godine (Službeni glasnik Republike Srbije broj 30)

³ Upravni odbor RATELa, na sednici od 14. oktobra 2008. godine

Agencija određuje relevantna tržišta uz primenu odgovarajućih preporuka Evropske unije o tržištima podložnim prethodnoj regulaciji“ [Član 59]

Članom 59 Zakon jasno definiše tendenciju praćenja Evropskih preporuka u regulaciji tržišta.

U članu 63 koji opisuje obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom definiše se sledeće:

Rešenjem kojim se određuje operator sa ZTS, određuju se obaveze:

- 1) Objavljivanje određenih podataka
- 2) Nediskriminatornog postupanja
- 3) Računovodstvenog razdvajanja
- 4) Omogućavanja pristupa i korišćenja elemenata mreže i pripadajućih sredstava
- 5) Kontrole cena i primene troškovnog računovodstva
- 6) Pružanja osnovnog skupa iznajmljenih linija
- 7) Obezbeđivanje mogućnosti za izbor i predizbor operatora
- 8) Pružanja maloprodajnih usluga pod određenim uslovima [Član 63]

Članom 63 jasno se definiše da se operatoru definišu regulatorne obaveze rešenjem kojim se određuje ZTS. Telekom Srbija ovaj član tumači da ukoliko rešenje kojim se određuje ZTS operator ne sadrži propisanu regulatornu obavezu, ta obaveza se ne primenjuje za tog operatora.

Nadalje Zakon propisuje način primene obaveze računovodstvenog razdvajanja članom 66:

„Obaveza računovodstvenog razdvajanja odnosi se na odvojeno računovodstveno praćenje poslovnih aktivnosti operatora sa ZTS u vezi sa pružanjem usluga međupovezivanja i pristupa

Način primene odvojenog računovodstva bliže će određuje rešenjem o određivanju operatora sa ZTS“ [Član 66]

Član 66 propisao je područje primene računovodstvenog razdvajanja na međupovezivanje i pristup, u skladu sa preporukama i direktivama EU, te je definisao pravni akt kojim se određuje način primene ove regulatorne obaveze a to je rešenje o određivanju operatora sa ZTS. Telekom Srbija ovaj član tumači da se način primene ove regulatorne obaveze može definisati samo u sklopu rešenja o određivanju operatora sa ZTS, te da se regulatorna obaveza može odnositi samo na usluge međupovezivanja i pristupa.

Zakon propisuje i područje primene obaveze kontrole cena i primene troškovnog računovodstva članom 68:

„Obaveza kontrole cena i primene troškovnog računovodstva odnosi se na primenu propisanog mehanizma za naknadu troškova i kontrolu cena operatora sa ZTS, uključujući obavezu troškovne zasnovanosti cena i primene troškovnog računovodstva, u vezi sa uslugama međupovezivanja i pristupa“. [Član 68]

Član 68 definisao je područje primene troškovnog računovodstva na međupovezivanje i pristup, u skladu sa preporukama i direktivama EU. Međutim, nije definisao kako se određuje način primene ove regulatorne obaveze. Telekom Srbija tumači ovaj član da se regulatorna obaveza može odnositi samo na usluge međupovezivanja i pristupa.

Donošenjem Zakona prestao je važiti stari Zakon o telekomunikacijama (član 150) osim članova predviđenih u članu 150 stav 1 Zakona. Iz svega gore navedenog proizilazi da prema važećem Zakonu:

Regulator može primeniti regulatornu obavezu na operatora samo ako je ona definisana u Rešenju o određivanju operatora sa ZTS.

Da se regulatorne obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva mogu odnositi samo na usluge pristupa i međupovezivanja

Da se primena računovodstvenog razdvajanja detaljnije opisuje u Rešenju o određivanju operatora sa ZTS

Potrebno je preispitati usklađenost sa Zakonom definisani obuhvat usluga na koje se primenjuju regulatorne obaveze troškovnog računovodstva jer Zakonom je primena definisana samo na područje međupovezivanja i pristupa.

Dodatno proizilazi da način primene računovodstvenog razdvajanja ne može biti definisan opštim aktom (poput Nacrta pravilnika) već isključivo u sklopu Rešenja o određivanju operatora sa ZTS.

Na temelju prethodno rečenog Telekom Srbija zaključuje da je potrebno preispitati usklađenost Nacrta pravilnika sa Zakonom i regulatornim okvirom.

Važno je naglasiti sa Telekom Srbija potpuno shvata važnost regulatornog procesa i razvoj telekomunikacija u Republici Srbiji. Ovim putem Telekom Srbija ne želi zaustaviti taj proces već ga provesti isključivo u skladu sa važećem Zakonu.

Kako bi celokupan proces bio u skladu sa Zakonom, Telekom Srbija vidi nastavak procesa po sledećim koracima prema primerima najbolje svetske prakse:

Obustavljanje javnih konsultacija na Nacrt pravilnika zbog neusklađenosti sa Zakonom.

Zakon zahteva od Agencije da prvo provede analizu tržišta u skladu s EU preporukama (što Agencija i izvršava).

Po završetku analize tržišta Agencija utvrđuje operatora sa ZTS na određenim tržištima.

U sklopu rešenja na relevantnom tržištu, Agencija propisuje adekvatnu regulatornu obavezu i definiše način njene primene.

Po definisanju regulatornih obaveza, Agencija donosi pojedinačne pravne akte u kojima će se definisati metodologija i primena navedenih regulatornih obaveza.

4.3 Pokrivenost usluga

- Budući da Zakon nalaže postupanje po preporukama EU, pokrivenost usluga za koje se radi izveštavanje ne može izlaziti iz okvira tržišta za koje je definisan status operatora sa ZTS.
- Dodatno, treba uzeti u obzir i ograničenje definisano Zakonom da se troškovno računovodstvo i računovodstveno odvajanje mogu primenjivati samo na usluge međupovezivanja i pristupa.
- Svetska praksa a i praksa zemalja u okruženju je orijentisana u smeru tržišnog pristupa izveštavanja. Proglašeni operatori sa ZTS na određenom tržištu pripremaju regulatorne finansijske izveštaje isključivo za ona tržišta na kojima im je definisan ZTS status i na kojima im je nametnuta regulatorna obaveza troškovnog računovodstva i računovodstvenog razdvajanja.
- Izveštaji se pripremaju na zbirnom nivou tržišta (ne pojedinih usluga), dok se jedinični troškovi izveštavaju isključivo za one usluge koje su sadržane na tim tržištima i za koje je regulator zatražio da se prikazuju.
- Zatim, primeri koji će biti prezentovani niže u tekstu govore da ukidanjem statusa operatora sa ZTS na određenom tržištu regulatori ukidaju obavezu priprema regulatornih finansijskih izveštaja za to tržište.

Primeri iz svetske prakse

- BT svoje regulatorne finansijske izveštaje priprema isključivo za 9 veleprodajnih tržišta pristupa, 9 veleprodajnih tržišta interkonekcije i iznajmljenih vodova te 7 maloprodajnih tržišta.
- Za svako od tržišta BT je dužan pripremiti:
  - Izveštaje o strukturi ukupnih troškova na pojedinom tržištu (ne pojedinačno po usluzi već sumarno za celo tržište)
  - Izveštaj o Strukturi angažovanog kapitala na pojedinom tržištu (ne pojedinačno po usluzi već sumarno za celo tržište)
  - Račun dobiti i gubitka tržišta (ne pojedinačno po usluzi već sumarno za celo tržište)
  - Jedinični trošak za uzak skup predefinisanih usluga koje pripadaju posmatranom tržištu. Za usluge koje ne pripadaju tržištima, ne izveštava se jedinični trošak. Napomena: jedinični trošak ne izveštava se za usluge na maloprodajnom tržištu.
- Hrvatska agencija za telekomunikacije propisala je Hrvatskom Telekomu (HT) obavezu izveštavanja troškovnog računovodstva također na strukturi cjelokupnog tržišta a ne usluga. HT jedinični trošak računa isključivo za predefinisanu usku listu usluga (definisao ih je HAKOM) koje su sadržane unutar tržišta za kojeg HT ima SMP status.
- Dodatno, ukidanjem regulacije tržišta tranzita HT-u je prestala obaveza izveštavanja na nivou tržišta i izračuna jediničnih troškova.

Regulatorni finansijski izveštaji pripremaju se sumarno na nivou tržišta i to isključivo za ona tržišta na kojima je operator proglašen za ZTS. Ukoliko se traži prikazivanje jediničnih troškova, potrebno je da Agencija unapred definiše usluge za koje se traži jedinični trošak, za tržišta na kojima je operator proglašen za ZTS.

4.4 Dokumentacija javnih konsultacija

- U sklopu ovih javnih konsultacija objavljena su 2 dokumenta:
  - Nacrt pravilnika o primeni troškovnog računovodstva, odvojenih računa i izveštavanju od strane telekomunikacionih operatora za značajnim tržišnim udelom
  - Polazne osnove za primenu računovodstva tekućih troškova sistemom kalkulacija i razdvajanja računa uspeha za potrebe regulatornog izveštavanja od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom

- Zakon ne prepoznaje dokument „Polazne osnove za primenu računovodstva tekućih troškova u sistemu kalkulacija i razdvajanja računa uspeha za potrebe regulatornog izveštavanja od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom“.
- Telekom Srbija smatrata da pomenuti dokument nema pravnu osnovu i da predstavlja interni dokument Agencije na osnovu koga je donela Nacrt Pravilnika.
- Takođe ukazujemo na određene kontradiktornosti u dva objavljena dokumenta, što dodatno unosi zabunu prilikom tumačenja, te je potrebno uskladiti stavove u istima.

5 Važeći regulatorni okvir EU

5.1 Pregled relevantnih EU direktiva

Novi regulatorni okvir u području telekomunikacija, koji je u EU stupio na snagu u leto 2003. godine obuhvata pet temeljnih direktiva Evropske komisije: Okvirna direktiva⁴, Direktiva o pristupu⁵, Direktiva o univerzalnim uslugama⁶, Direktiva o ovlašćenjima⁷, Direktiva o zaštiti podataka⁸.

Ključni aspekt novog regulatornog okvira predstavlja proces analize tržišta i utvrđivanja tržišnih poremećaja, prema kojem je pre nametanja bilo kakve regulatorne mere potrebno definisati merodavno tržište i sprovesti njegovu detaljnu analizu, kako bi se utvrdilo da li na tom tržištu posluje operator sa znatnijom tržišnom snagom kao i da li je konkretno tržište efikasno konkurentno. Tek je na bazi rezultata sprovedene analize koji upućuju na tržišne poremećaje moguće odabrati i nametnuti adekvatne regulatorne mere. Tako tačka 27. u preambuli Okvirne direktive navodi:

27. Bitno je da ex ante regulatorne obaveze budu nametnute samo ako ne postoji delotvorno tržišno nadmetanje, odnosno na tržištima na kojima postoji jedan ili više preduzetnika sa znatnijom tržišnom snagom i ako su mere koje proizilaze iz nacionalnih propisa o zaštiti tržišnog nadmetanja države ili propisa Zajednice nedovoljni za rešavanje problema. Stoga je neophodno da Komisija izradi upute na nivou Zajednice u skladu sa načelima prava zaštite tržišnog nadmetanja koja će nacionalna regulatorna tela poštovati kada budu ocenjivala da li je tržišno nadmetanje na predmetnom tržištu delotvorno i postoji li znatnija tržišna snaga. Nacionalna regulatorna tela trebaju analizovati da li je određeno tržište proizvoda ili usluga dovoljno konkurentno na određenom geografskom području, koje može biti celo područje ili deo područja predmetne države članice ili ga mogu zajedno činiti susedni delovi područja predmetnih država članica. Analiza delotvornog tržišnog nadmetanja treba uključivati i analizu buduće konkurentnosti tržišta, a time i da li je bilo koji izostanak delotvornog tržišnog nadmetanja trajan. U skladu sa tim će se takođe baviti pitanjem novih tržišta u nastanku na kojima je de facto verovatno da vodeći operator na tržištu ima značajan tržišni udeo, međutim on ne bi trebao biti izložen neprikladnim obavezama. Komisija treba redovno pregledati preporuke te na taj način osigurati da one ostanu prikladne na tržištu koje se brzo razvija...

⁴ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive)

⁵ Directive 2002/19/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities (Access Directive)

⁶ Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Service Directive)

⁷ Directive 2002/20/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on the authorization of electronic communications networks and services (Authorisation Directive)

⁸ Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications)

Dakle, ovaj regulatorni okvir ograničava regulatorne intervencije samo na ona tržišta koja po svojim obeležjima opravdavaju regulatorne mere. Istovremeno, novi regulatorni okvir usvaja pristup tržišnoj intervenciji i regulaciji tržišta vodeći se principima prava zaštite tržišnog nadmetanja, što samim tim daje ovlašćenje Evropskoj komisiji da izdaje preporuke i daje upute državama članicama kako bi se postupci analize tržišta i utvrđivanja tržišnih poremećaja harmonizovali među zemljama članicama. Tako se, na primer, u članku 15. Okvirne direktive navodi:

(1) Nakon javnih konsultacija i konsultacija sa nacionalnim regulatornim telima Komisija donosi Preporuku o merodavnim tržištima proizvoda i usluga (u daljem tekstu: "Preporuka"). Preporukom se, u skladu s Dodatkom I. ove Direktive, određuju tržišta proizvoda i usluga u sektoru elektronskih komunikacija s takvim obeležjima koja opravdavaju određivanje regulatornih obaveza definisanih specifičnim direktivama, ne dovodeći u pitanje tržišta koja u određenim slučajevima mogu biti definisana u skladu s pravom zaštite tržišnog nadmetanja. Komisija definiše tržišta u skladu s principima prava zaštite tržišnog nadmetanja. Komisija redovno pregleda Preporuku.

(2) Komisija objavljuje, najkasnije na dan stupanja na snagu ove Direktive, upute za analizu tržišta i ocenjivanje znatnije tržišne snage (u daljem tekstu: "Preporuke") koje moraju biti u skladu s principima prava zaštite tržišnog nadmetanja.

Takođe, makar prema novom regulatornom okviru NRT-i imaju diskreciono pravo odrediti regulatorne obaveze, isto je moguće isključivo na bazi "prirode utvrđenog problema, komparativno i utemeljeno, u svetlu ciljeva Okvirne direktive".

Po pitanju regulatornog tretmana **računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva** ključna je Direktiva o pristupu, koja računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo tretira kao moguće regulatorne mere, čije određivanje pojedinačnim operatorima sledi tek nakon sprovođenja gore opisanog procesa analize merodavnog tržišta.

Tako članak 8. Direktive o pristupu navodi:

Ako je, kao rezultat analize tržišta provedene u skladu s člankom 16. Direktive 2002/21/EZ (Okvirna direktiva), operator proglašen operatorom sa znatnijom tržišnom snagom na određenom tržištu, nacionalna regulatorna tela po potrebi određuju obaveze navedene u člancima 9. do 13. ove Direktive.

Stoga ponavljamo da prema novom regulatornom okviru EU, određivanje obaveze računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva bezuslovno podleže prethodnoj analizi tržišta, koju je NRT dužan sprovesti u skladu s uputstvima i preporukama Evropske komisije, te proglašenju operatora sa znatnijom tržišnom snagom na određenom tržištu kao rezultatom analize tržišta provedene u skladu s člankom 16. Okvirne direktive. Činjenica je da takva analiza tržišta još nije sprovedena po novom Zakonu o elektroničkim komunikacijama.

Računovodstveno odvajanje, kao regulatorna mera prema novom EU regulatornom okviru, detaljnije je uređeno u članku 11. Direktive o pristupu, prema kojem:

(1) nacionalna regulatorna tela mogu, u skladu s odredbama iz članka 8., odrediti obaveze za računovodstveno razdvajanje **u vezi određenim delatnostima povezanim s međusobnim povezivanjem i/ili pristupom**. Nacionalno regulatorno telo može od vertikalno integrisane kompanije posebno zahtevati transparentan prikaz njenih veleprodajnih cena i unutrašnjih transfernih cena kako bi se, inter alia, osigurala usklađenost ako postoji zahtev za nediskriminacijom u skladu s člankom 10. ili kako bi se, po potrebi, sprečilo nepravedno međusobno subvencioniranje. Nacionalna regulatorna tela mogu odrediti oblik i računovodstvenu metodologiju koji će se koristiti.

Dakle, važno je istaknuti da se regulatorna mera **računovodstvenog razdvajanja**, u skladu sa člankom 11. Direktive o pristupu, odnosi samo na veleprodajna tržišta/usluge **međusobnog povezivanja i/ili pristupa**, a ne i na maloprodajne usluge/tržišta.

Člankom 13. Okvirne direktive utvrđena je potreba za računovodstvenim ili strukturnim razdvajanjem kada je reč o horizontalno integrisanim kompanijama koje žele obavljati delatnosti elektronskih komunikacija. Taj se članak ne odnosi na vertikalno integrisane komunikacijske operatore kao što je Telekom Srbija.

Što se tiče **troškovnog računovodstva**, Direktiva o pristupu reguliše ovo pitanje u članku 13. na način da regulatorna tela "mogu odrediti obaveze u vezi s povraćajem troškova i kontrolom cena, uključujući i obavezu troškovne orijentacije te obaveze vezane uz troškovno računovodstvo... u situacijama gde **analiza tržišta pokazuje da nedostatak delotvornog tržišnog nadmetanja znači da predmetni operator može zadržati cene na previsokom nivou ili primenjivati cenovno istiskivanje na štetu krajnjih korisnika**. Nacionalna regulatorna tela dužna su osigurati razumnu stopu povraćaja na odgovarajući angažovani kapital, vodeći računa o uključenim rizicima". Dakle, novi regulatorni okvir EU i ovde insistira na prethodnom sprovođenju analize tržišta i utvrđivanju postojanja tržišnih poremećaja, kao uslovom za nametanje regulatorne obaveze troškovnog računovodstva.

U pogledu maloprodajnih tržišta, u članku 17. stavku 4. Direktive o univerzalnim uslugama navodi se:

(4) Nacionalna su regulatorna tela dužna osigurati da se, ako preduzetnik podleže regulaciji maloprodajnih tarifa ili drugim kontrolama maloprodaje, uvedu neophodni i odgovarajući sistemi troškovnog računovodstva. Nacionalna regulatorna tela mogu odrediti oblik i računovodstvenu metodologiju koji će se koristiti. Usklađenost sa sistemom troškovnog računovodstva proverava kvalifikovano nezavisno telo. Nacionalna su regulatorna tela dužna osigurati godišnju objavu izjave o usklađenosti.

Međutim, potrebni su strogi uslovi za takvu obavezu, a naročito:

kao rezultat analize tržišta sprovedene u skladu s člankom 16. stavkom 3. Direktive o univerzalnim uslugama, Agencija određuje da na predmetnom maloprodajnom tržištu utvrđenom u skladu s člankom 15. Okvirne direktive ne postoji delotvorno tržišno nadmetanje;

Agencija je zaključila da obaveze određene u skladu s Direktivom o pristupu, odnosno člankom 19. Direktive o univerzalnim uslugama u vezi sa odabirom i predodabirom operatora ne bi rezultovalo ostvarenjem ciljeva politike i regulatornih principa određenih Okvirnom direktivom.

Agencija može odrediti regulatorne obaveze operatorima sa znatnijom tržišnom snagom samo ako su ispunjena oba navedena uslova. Skrećemo pažnju da u konkretnom postupku utvrđivanja obaveze računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva Telekom Srbija nije utvrđena ispunjenost niti jednog od gore navedena dva uslova za postupanje po članku 17. stavak 4. Direktive o univerzalnim uslugama.

6 Javne konsultacije

6.1 Vremenski rok javnih konsultacija

Zakon o elektronskim komunikacijama od Agencije zahteva izvršenje procesa javnih konsultacija pri donošenju odluka od značajnijeg uticaja na merodavno tržište. A posebno:

„Ministarstvo odnosno Agencija sprovode javne konsultacije u postupku donošenja akta iz svoje oblasti radi pribavljanja mišljenja stručne i šire javnosti o uticaju predloženih mera na elektronskih komunikacija“. [Član 34]

Dodatni zakon definiše predviđeno trajanje javnih konsultacija:

„Javne konsultacije ne traju kraće od 30 dana kada su predmet konsultacija akti koji se odnose na određivanje opštih uslova za obavljanje delatnost elektronskih komunikacija, određivanje i analizu tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, proglašenje operatora sa ZTS i određivanje njihovih obaveza, kao i pitanja u vezi sa zajedničkom korišćenjem, međuvezivanjem i pristupom.“ [Član 35].

Telekom Srbija smatra da je Agencija dala vremenski rok koji je u skladu sa Zakonom Međutim Telekom Srbija izražava žaljenje i smatra neprimerenim to što je Agencija zainteresovanim stranama odredila samo 30 dana za odgovor, što predstavlja minimalan rok u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, iako je u Nacrtu pravilnika predložena temeljna izmena načina na koji Telekom Srbija sprovodi svoje interno regulatorno računovodstvo.

Mnoge svetske prakse pokazuju da se ovako kritičnim temama dodeljuje duže vreme. Primera radi, Ofcom (Regulatorna agencija u Ujedinjenom Kraljevstvu) je dao 10⁹ nedelja zainteresovanim stranama za odgovore.

Nadalje, 30 dana nije dovoljno da bi se kvalitetno pregledao i sagledao predlog Agencije.

Predlog Agencije u potpunosti menja koncept regulatornog računovodstva i izveštavanja za čiju implikaciju je potrebno detaljno analizovati sve aspekte poslovanja i adresirati ih tokom javnih konsultacija.

Dodatno Telekom Srbija naglašava da Agencija nije kontaktirala Telekom Srbija pre početka konsultacije, te je Telekom bio upoznat sa zahtevima Agencije po prvi put tek po otvaranju javnih konsultacija.

---

⁹ Review of the Wholesale Local Access Market: Identification and Analysis of Markets, Determination of Market Power and setting of SMP conditions, Ofcom, 26th August 2004

6.2 Transparentnost postupka

Zakonom je definisan način sprovođenja javnih konsultacija.

„Ministarstvo, odnosno Agencija, utvrđuju program javne konsultacije, koji sadrži podatke o trajanju konsultacije kao i načinu za davanje mišljenja.

Program javne konsultacije objavljuje se na Internet stranici Ministarstva, odnosno Agencije, zajedno sa kontakt podacima osobe zadužene za davanje informacija o predmetu i toku javne konsultacije.

Mišljenja o predmetu javne konsultacije podnose se u pisanom obliku i obavezno sadrže ime, odnosno naziv i kontakt podataka podnosioca.“

„Mišljenja podneta u okviru javne konsultacije, objavljuju se u posebnom odeljku Internet stranice Ministarstva, odnosno Agencije, izuzev aneksa sa poverljivim podacima“ [Član 36]

Imajući u gore navedeno i sve činjenice vezane uz ove javne konsultacije, Telekom Srbija smatra da se ove javne konsultacije sprovode u skladu sa Zakonom.

Međutim Zakon o elektronskim komunikacijama ne propisuje detaljno način sprovođenja konsultacija niti kako će se Ministarstvo, odnosno Agencija, odnositi sa podnešenim mišljenjima, Telekom Srbija kao glavna interesna strana smatra da navedeni postupak mora poštovati princip transparentnosti. Telekom Srbija je sproveda istraživanje najbolje prakse javne konsultacije u EU čiji je rezultat naveden u tabeli ispod.

Struktura	Opis
Konsultacioni dokument	Dokument u kojem su navedene mogućnosti, polazne tačke i prioritetni odabiri regulatora. Dokument treba da sadrži niz fokusiranih pitanja na koje su učesnici pozvani da odgovore.
Odgovori	Nije neuobičajeno da odgovori budu dostupni javnosti. To treba jasno staviti do znanja zainteresovanim stranama, i shodno sa tim treba im dati mogućnost dostavljanja poverljivih i javnih (revidiranih) verzija odgovora. Objava odgovora osigurava transparentnost procesa donošenja regulatornih odluka jer zainteresovane strane mogu videti koja mišljenja je regulator uzeo u obzir pri objavi konačne odluke.
Uputstvo	Predstavlja rezime odgovora zainteresovanih strana na Konsultacioni dokument i konačni stav regulatora. Uputstvo je deo obaveze transparentnosti konsultacija uopšteno.
Odluka	Uputstvo možda nema pravnu osnovu utemeljenu Zakonom. U tom slučaju može biti potrebna formalna odluka.

Telekom Srbija smatra, da je za postizanje maksimalne transparentnosti postupka, u proces javne konsultacije potrebno uvesti:

Zapisnik Okruglog stola koji će zabeležiti iznešena mišljenja i činjenice
Izjašnjavanje Agencije na mišljenja izneta u javnoj konsultaciji.

7 Predloženi vremenski okviri

7.1 Jedinstveni poslovni model

Telekom Srbija je osnovan, organizovan i vođen kao jedinstveno komercijalno preduzeće koje pruža integrisani niz telekomunikacionih usluga. Računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo (u bilo kojem obliku), kao što je navedeno u nacrtu Pravilnika, ne odgovara načinu na koji je Telekom Srbija organizovan za potrebe upravljanja i računovodstva. Stoga računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo kako je opisano zahteva od Telekom Srbija da reorganizuje svoje aktivnosti s računovodstvene tačke gledišta.

Telekom Srbija nema saznanja o bilo kojem integrisanom operatoru koji pruža celi spektar telekomunikacionih usluga i koristi sistem finansijskog računovodstva ili planiranja resursa preduzeća (ERP) kako bi pripremio niz odvojenih računa za potrebe regulatornog troškovnog računovodstva ili troškovno računovodstvo¹⁰. Razlog tome jeste činjenica da je sistem finansijskog računovodstva/ERP-a operatora oblikovan:

za jedinstveno ili u potpunosti integrisano poslovanje; i

za izradu internih izveštaja o upravljanju i praćenje stvarno potrošenih nasuprot planiranih troškova.

Nasuprot tome, računovodstveno razdvajanje i regulatorno troškovno računovodstvo nameću potpuno različite zahteve. Kao rezultat, operatori moraju razviti posebne modele i sisteme računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva. Za razvoj takvih sistema potrebni su vreme i znatni resursi. Ovo se posebno odnosi na slučaj Telekom Srbija budući da se od njega nikad pre nije tražilo da pripremi regulatorne račune na bazi tekućih troškova (uključujući i regulatorni finansijski izveštaj).

Telekom Srbija je stajališta da vremenski okviri navedeni u nacrtu Pravilnika ne uzimaju u obzir (a) stvarno vreme koje je bilo potrebno za računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo u drugim zemljama niti (b) postojeće mogućnosti Telekom Srbija¹¹. Telekom Srbija je stajališta da svaki vremenski okvir koji predloži Agencija mora biti (i) realističan, (ii) primenljiv i (iii) mora uzeti u obzir postojeće mogućnosti Telekom Srbija za implementaciju računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva prema metodologiji definisanom predlogom Pravilnika.

¹⁰ Iako se sirovi podaci za izračunavanje naknada međusobnog povezivanja ili pripremu odvojenih računa često uzimaju iz baznih sistema finansijskog računovodstva ili ERP-a, ne koriste se i sami sistemi.

¹¹ Ove mogućnosti detaljno razrađujemo u daljem tekstu.

Telekom Srbija je svestan obimnosti implementacije modela troškovnog razdvajanja i troškovnog računovodstva. Telekom Srbija je u nekoliko navrata izrazio želju i spremnost da započne sa pripremama za implementaciju najavljivanih regulatornih obaveza. Zahtevi za saradnju su poslani u nekoliko navrata:

25.12.2009. godine (Službeni broj 347179)

28.6.2010. godine (Službeni broj 162709/2)

Uprkos želji Telekom Srbija da započne sa pripremama, to nije moglo biti učinjeno pre nego Agencija dostavi informacije i definiše stajališta o budućoj metodologiji. Prema tome, Telekom Srbija nije bio u mogućnosti započeti sa pripremom.

Telekom Srbija napominje da najave implementacije nove metodologije definisane u regulatornim dokumentima od strane Agencije ne daju dovoljno informacija za pokretanje procesa priprema i implementacije. Prema najboljim praksama metodologiju i očekivanja Agencije definišu sa posebnim aktima koji nisu bili postojali do objavljivanja Nacrta pravilnika.

Telekom Srbija smatra da se Agencija pre objave Nacrta pravilnika, sa ciljem poboljšanja ukupnog procesa za sve zainteresovane strane, trebala posavetovati sa Telekom Srbija oko njegovih mogućnosti implementacije računovodstvenog razdvajanja i tekućeg troškovnog računovodstva.

Telekom Srbija smatra da bi Agencija trebala pri određivanju vremenskih okvira za implementaciju tekućeg računovodstva trebala uzeti u obzir postojeće mogućnosti Telekom Srbija.

Telekom Srbija smatra da je pre pokretanja procesa uvođenja tekućeg računovodstva potrebno izvršiti pripreme koje Telekom Srbija nije bio u mogućnosti započeti usled nemanja informacija u metodologiji. Telekom Srbija je blagovremeno ukazivao na potreban obim posla i tražio da se zahtevi za CCA što pre definišu.

7.2 Godišnja priprema regulatornih finansijskih izveštaja

Nacrt pravilnika definiše rokove za predaju regulatornih finansijskih izveštaja sledećim tekstom:

„Operator sa ZTS je u obavezi da Agenciji dostavi, najkasnije do 30. aprila za prethodnu poslovnu godinu, izveštaje iz člana 44. ovog pravilnika i popunjene Priloge u pisanom i elektronskom obliku“ [Član 46]

Nacrt pravilnika ne precizira da li su regulatorni finansijski izveštaji koji se predaju do 30. aprila revidirani ili ne, i da li moraju biti revidirani u tom roku.

Zatim, Agencija propisuje rokove za dostavljanje finansijskih izveštaja sledećim tekstom:

„Službene finansijske izveštaje, odnosno Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o tokovima gotovine, Izveštaj o promenama u kapitalu i Napomene uz finansijske izveštaje operator podnosi Agenciji kao i pojedinačne i konsolidovane finansijske izveštaje, na propisanim obrascima, za propisane izveštajne periode i u propisanim rokovima za podnošenje finansijskih izveštaja Agenciji za privredne registre Republike Srbije, što se odnosi i na revidirane finansijske izveštaje.

Rok za dostavljanje pojedinačnih službenih finansijskih izveštaja iz stava 1. ovog člana Agenciji je 31. mart, za prethodnu poslovnu godinu.“ [Član 43]

Telekom Srbija smatra da Agencija nema osnova tražiti dostavljanje konsolidovanih finansijskih izveštaja jer zavisna preduzeća podležu regulaciji u zemljama u kojima posluju i samim tim nisu u nadležnosti Agencija.

Telekom Srbija napominje da se izrada regulatornih finansijskih izveštaja (bez obzira da li je reč o HCA ili CCA računovodstvenoj metodologiji) zasniva na revidiranim finansijskim izveštajima iz sledećih osnovnih razloga (i ne isključujući ostale):

Mogućnost prilagođavanja i provere istorijskih troškova u troškovnom modelu sa revidiranim finansijskim izveštajima, kako za izradu regulatornih finansijskih izveštaja tako i u procesu revizije

Mogućnost prilagođavanja revidiranog registra imovine (na dan 31. decembra) i popisa imovine za koju se izrađuje procena vrednosti

Mogućnost prilagođavanja i provere tekućih troškova u troškovnom modelu sa revidiranim finansijskim izveštajima, kako za izradu regulatornih finansijskih izveštaja tako i u procesu revizije

Mogućnost prilagođavanja i provere angažovanog kapitala sa revidiranim finansijskim izveštajima.

- Iz gore navedenih razloga podloga mora biti skup revidiranih finansijskih izveštaja što je opšte prihvaćena praksa u svetu. Telekom Srbija napominje da nije moguće koristiti nerevidirane finansijske izveštaje niti druge oblike izveštaja stanja imovine u ove svrhe jer to nije u skladu sa najboljim svetskim praksama. Uprkos sugestiji Agencije tokom okruglog stola javnih konsultacija, popis imovine takođe ne može biti baza za procenu vrednosti imovine jer on predstavlja tek postupak utvrđivanja postojanja imovine u postupku revizije.
- Svetska praksa takođe potvrđuje gore spomenute navode: British Telekom (BT) svoje regulatorne finansijske izveštaje temelji na revidiranim izveštajima. Sličnu praksu provodi i irski operator Eircom kao i drugi operatori u Evropi. U zemljama okruženja (SEE-8) primenjuje se ista praksa. U Hrvatskoj, HT temelji svoje izveštaje na revidiranim finansijskim izveštajima. Identična metodologija primenjivati će se i u Crnoj Gori.
- Odstupanje od prakse upotrebe revidiranih finansijskih izveštaja kao podloge za izradu troškovnih modela bio bi vrlo neuobičajen u svetskoj praksi. Dodatno takav potez u potpunosti bi ugrozio mogućnost revizije regulatornih finansijskih izveštaja u modela izračuna troškova.
- Finansijska godina Telekom Srbija se završava na 31. decembar i Telekom Srbija izdaje finansijske izveštaje sa istim tim datumom. U skladu s tim regulatorni finansijski izveštaji određene godine baziraće se na službenim finansijskim izveštajima za tu istu godinu.
- Prema zakonu, rok za dostavljanje finansijskih izveštaja Agenciji za privredne registre Republike Srbije je 28. februar za prethodnu godinu. Dodatno, Telekom Srbija podseća kako to nisu revidirani finansijski izveštaji (rok za objavu revidiranih finansijskih izveštaja je 30. septembar za prethodnu godinu).
- Iako je moguće neke pripremne radnje procene vrednosti, izračuna troškova i izrada ključeva za alokacije napraviti pre revizije finansijskih izveštaja, potpuna procena i izračun troškova moguće je napraviti tek po završetku izrade i revizije finansijskih izveštaja jer:
- Tek tada je utvrđen konačni popis imovine koji Telekom Srbija poseduje u svojim knjigama i koju treba proceniti.
- Nakon sprovođenja procene vrednosti imovine mogu se izračunati svi troškovi (kao i njihova klasifikacija) koji se modeluju.
- Kao što je opšte poznato, proces izrade regulatornih izveštaja po CCA metodologiji je daleko složeniji i zahtevniji od izveštaja po HCA metodologiji jer on uključuje:

Detaljnu identifikaciju stavki imovine u registru

Potražnju njene zamenske vrednosti (kreiranje zahteva za ponudama, kontaktiranje dobavljača i proizvođača)

Provođenje postupka procene vrednosti

Usklađivanje procenjene vrednosti sa istorijskom

Izračun troškova po CCA metodologiji

Izračun rezultata i izrada finansijskih izveštaja

- Sve aktivnosti navedene u prethodnom odlomku moguće je napraviti tek po zatvaranju finansijskih izveštaja.
- Prema planu izveštavanja kako je Agencija propisala Telekom Srbija ima samo dva (2) meseca (od 28. februara do 30. aprila) za izradu regulatornih finansijskih izveštaja. Ako bismo gledali od zatvaranja finansijske godine, to daje samo četiri (4) meseca. S obzirom na trenutne mogućnosti, Telekom Srbija smatra da je takav rok izuzetno kratak i da je unutar njega nemoguće napraviti regulatorne izveštaje koji bi mogli dobiti pozitivno mišljenje revizora.
- Primeri svetske prakse potvrđuju mišljenje Telekom Srbija. British Telekom (BT) za izradu regulatornih izveštaja ima čak 6 meseci od zatvaranja finansijske godine (uz značajne poklonjene resurse, budžete i godine iskustava u regulatornom izveštavanju). Irski operator Eircom svoje regulatorne izveštaje dostavlja 6 meseci nakon zatvaranja finansijske godine. Taj je operator 2000 i 2001 zahtevao produženje rokova zbog određenih izazova na koje je regulator odgovorio pozitivno. Primeri zemalja u okruženju upućuju na istu činjenicu – Hrvatski Telekom (HT) regulatorne finansijske izveštaje mora dostaviti do kraja Juna za prethodnu godinu. Slične rokove postavio je i Crnogorski regulator na Telekom Crna Gora. Čak i ovako definisani rokovi traže angažman velikih resursa i napore za pripremu regulatornih izveštaja. Kao potvrdu toga navodimo da je HT nekoliko puta tražio pomeranje roka za dostavljanje izveštaja po CCA metodologiji zbog izazova u proceni vrednosti i izračunu troškova.
- Prema iskustvima drugih operatora, prve godine izrada se provodi daleko sporije zbog raznih izazova u implementaciji. S vremenom proces će se automatizovati i optimizovati. Agencija je ovim predlogom Pravilnika definisala nove zahteve za HCA FAC izveštaje i definisala potpuno novu metodologiju izračuna troškova. Prema primerima u svetskoj praksi i zemalja u okruženju, regulatorna tela omogućuju duži period za izradu regulatornih izveštaja prvih godina kako bi osigurali kvalitetu izveštaja od prve godine. Primera radi HT je za prve (nerevidirane) izveštaje po HCA FAC metodologiji imao čak 9 meseci od zatvaranja finansijske godine dok je za prve CCA FAC izveštaje u nekoliko navrata zatražio produženje rokova.
- Telekom Srbija kako bi Agencija trebala slediti najbolje primere svetske prakse i zemalja u okruženju prilikom definisanja rokova. Suviše kratki rokovi s jedne strane umanjuju kvalitetu izveštaja, eksponentno povećavaju resurse na strani operatora za njihovu izradu, uveliko povećavaju rizik negativnog mišljenja revizora, a sa druge strane ne pridonose unapređenju regulatornog procesa. Napominjemo da su jedino revidirani finansijski izveštaji porikladni za korišćenje u regulatornom procesu. Dobijanje pozitivnog revizorskog mišljenja predstavlja profit za sve strane: operatora, regulatora i celokupnog tržišta.

Ključna poruka iz navedenih argumenata slučaja Telekom Srbija i iskustva Irske i UK-a je da godišnja priprema skupa RFS-a na temelju CCA traje znatno duže od vremenskog okvira kojeg je predložila Agencija.

7.3 Početak primene Pravilnika

Nacrt Pravilnika definiše rokove za predaju prvih regulatornih finansijskih izveštaja sledećim tekstom:

„Rok za prvo interno regulatorno izveštavanje po modelu tekućih troškova iz stava 1. ovog člana je 30. april 2013 godine, na osnovu finansijskih izveštaja za poslovnu godinu 2012. godinu.“ [Član 46]

„Do početka izveštavanja Agencije po modelu tekućih troškova u rokovima utvrđenim u članu 46. ovog pravilnika operator sa ZTS je dužan da polugodišnje i godišnje izveštava Agenciju po modelu istorijskih troškova prema utvrđenim rokovima i to za...“ [Član 47]

Napomena: Članovima 46 i 47 Nacrt Pravilnika definisani su rokovi za izveštavanje po tekućem trošku. Navedenim članovima Agencija nije definisala zahteve za izveštavanjem po istorijskim troškovima.

Uzimajući u obzir završetak ovih javnih konsultacija i definisanih rokova nacrtom Pravilnika Telekom Srbija zaključuje da do prvih regulatornih izveštaja ostaje 22 meseca u kojima se očekuje:

Zatvaranje ovih javnih konsultacija

Donošenje konačne odluke o operatoru sa ZTS

Donošenje odluke i metodologije

Implementacije propisane metodologije

Prikupljanje podataka za procenu imovine (uključujući uzorkovanje)

Procena imovine

Izrada modela za izračun troškova

Unapređenje FAC računarskog modela za alokaciju troškova

Sprovođenje izračuna CCA troškova

Izrada FAC modela (ključevi za alokacije)

Izračun i priprema regulatornih finansijskih izveštaja

Telekom Srbija napominje da je priprema prvih regulatornih finansijskih izveštaja slučajevima Velike Britanije i Irske trajala daleko duže od 22 meseca.

Hrvatska

Regulatorna agencija u Hrvatskoj (HAKOM) je u konsultacionom dokumentu odredila da je Hrvatski Telekom (HT) dužan implementirati HCA-FAC i CCA-FAC te da su rokovi za dostavljanje revidiranih finansijskih izveštaja 10 meseci za HCA-FAC i 20 meseci za CCA-FAC.

Kroz javne konsultacije HT je tražio produženje rokova za dostavu podataka ističući probleme interne spremnosti, potrebe za dve procene i svestke prakse.

HAKOM je u konačno odredio da su rokovi nerevidiranja HCA-FAC izveštaje 10 meseci, revidirane HCA-FAC izveštaje 19 meseci i revidirane CCA-FAC izveštaje 31 mesec.

Usprkos produženjima rokova HT je dodatno tražio HAKOM da se produže rokovi za dostavu CCA-FAC izveštaja zbog velike kompleksnosti postupka.

Primer Hrvatske upućuje na slučaj gde je regulator hteo primeniti slične rokove kao što je predviđeno i u Nacrtu pravilnika.

Hrvatski regulator uvideo je da zahtevi na operatora nisu realni te je produžio rok za implementaciju CCA FAC metodologije za jednu godinu.

Crna Gora

Nacionalno regulatorno telo EKIP pokrenulo je javne konsultacije na temu metodologije troškovnog računovodstva i računovodstvenog razdvajanja.

U konsultacionom dokumentu EKIP je odredio da su rokovi za dostavljanje nerevidiranih HCA-FAC izveštaja 12 meseci, revidiranih HCA-FAC izveštaja 20 meseci i rok za implementaciju CCA 48 meseci.

Primer Crne Gore upućuje na slučaj gde je regulator poučen iskustvima iz drugih zemalja u okruženju (u ovom slučaju Hrvatske) predvideo poteškoće u implementaciji i samoinicijativno odredio odgovarajuće vremenske rokove.

Ujedinjeno Kraljevstvo

- UK predstavlja jedan od najkonkurentnijih telekomunikacionih sektora u Evropskoj uniji (EU). Ofcom (bivši Oftel), nacionalno regulatorno telo, generalno se smatra vodećim regulatorom u čitavoj Evropskoj uniji. Ofcom/Oftel pokazao je put i za računovodstveno razdvajanje/troškovno računovodstvo i za prelaz na isključivu primenu pravila tržišnog nadmetanja pri regulaciji sektora (ukidanje *sector specific* regulacije). Stoga je predložena metodologija u Nacrtu pravilnika, koja je dosta slična onoj primenjenoj u UK-u, primerena savremenim naprednim privredama kao što je u Ujedinjenom Kraljevstvu, ali je rok za implementaciju predložen u dokumentu prekratak čak i za zemlje kao što je UK. Tržišne razlike nameću drugačiji regulatorni pristup oko vremena potrebnog za implementaciju računovodstvenog razdvajanja.
- Regulatorna agencija u Ujedinjenom Kraljevstvu je u martu 1994. godine izdala dokument u kojem je odredila da BT mora pripremiti finansijske izveštaje na temelju HCA-FAC-a. Agencija je BT-u dala period od 29 meseci da implementira HCA-FAC i dostavi izveštaje.
- Iste godine Agencija je odredila BT-u da mora pripremiti izveštaje na temelju CCA-FAC-a. Agencije je BT-u dala period od 55 meseci za implementaciju CCA i pripremu izveštaja. Navedeni CCA-FAC kao i HCA-FAC izveštaji pripremali su se na nivou poslovnih jedinica (pristup, mreža i maloprodaja).
- Regulatorna Agencija je 2004 godine objavila konsultacioni dokument u kojem je zahtevala izradu izveštaja po tržištima. Prošlo više od godinu dana do objave Uputstvo o računovodstvenom razdvajanju i troškovnom računovodstvu: Konačno Uputstvo i odluka. BT je 28 meseci nakon objave konsultacionog dokumenta i 14 meseci nakon objave uputstva dotavio agenciji CCA-FAC izveštaje po tržištima.
- Konačno, napominjemo da je BT-u trebalo 13 godina (jun 1992. – septembar 2005.) da objavi prvi skup razdvojenih računa po tržištima.

Irska

- Nacionalno regulatorno telo ComReg (bivši ODTR) smatra se vodećim regulatorom u čitavoj EU.
- Regulatorna agencija u Irskoj nametnula je Eircomu obavezu računovodstvenog razdvajanja po poslovnim jedinicama 1999. godine. Eircomu je trebalo 18 meseci (maj 1999. – novembar 2000.) da pripremi skup RFS-a na temelju HCA – FAC-a koje je ComReg prihvatio.
- Mesec dana nakon objave HCA-FAC izveštaja Eircom je objavio CCA-FAC i LRIC izveštaje po poslovnim jedinicama.

- Tek 2005 godine je Eircom objavio prvi skup razdvojenih računa po tržištima. Na kraju za to su imali period za pripremu i implementaciju od 6 godina (maj 1999. – mart 2005.).
- Iako je Eircomu trebao podjednaki period za pripremu izveštaja po CCA FAC metodologiji, Eircom je bio na daleko većem nivou interne spremnosti od Telekom Srbija za implementaciju CCA i taj zahvat nije uključivao dodatne zahteve na FAC model kao što je to slučaj u Nacrtu pravilnika.

Ključna poruka iz iskustva iz Evropskih zemalja (Irske i UK-a) kao i zemalja u okruženju (Hrvatska i Crna Gora) je da priprema skupa RFS-a na temelju CCA traje bitno duže (Hrvatska 31 mesec, Crna Gora 48 meseci, Ujedinjeno Kraljevstvo 55 meseci) od vremenskog okvira kojeg je predložila Agencija (22 meseca). Telekom Srbija smatra da su iskustva zemalja u okruženju izuzetno relevantna i zato se trebaju uzeti u obzir prilikom određivanja vremenskih rokova.

7.4 Zahtevnost regulatorne revizije

- Prema svetskim praksama tek revidirani regulatorni finansijski izveštaji mogu biti podloga za donošenje odluka. Telekom Srbija svakako ima interes da svi izveštaji koje podnosi Agenciji imaju pozitivno mišljenje regulatornog revizora.
- Na temelju iskustava u pripremi statutornih finansijskih izveštaja Telekom Srbija naglašava da uvođenje revizije unosi dodatni zahtev u implementaciju koji zahteva dodatno vreme za pripremu izveštaja.
- Agencija je člancima 45. i 49. propisala angažman neovisnog revizora. Iako su članci kontradiktorni oko činjenice tko će angažovati revizora, oni jasno ukazuju da regulatorni finansijski izveštaju trebaju biti revidirani.
- Nacrtom pravilnika nisu definisani rokovi za reviziju niti je navedeno da li godišnji rokovi predviđaju da regulatorni finansijski izveštaju budu već revidirani.
- Prema iskustvima iz svetske prakse i zemalja u okruženju proces regulatorna revizija CCA procesa traje minimalno 3 meseca. Razlog tome je provera velike količine podataka koja je potrebna za procenu vrednosti. Revizija prve godine traje i duže od navedena tri meseca.
- Prema revizorskim praksama regulatorna revizija može početi tek po završetku pripreme regulatornih finansijskih izveštaja.
- Na temelju iskustava iz drugih zemalja Telekom Srbija smatra da nije moguće sprovesti i reviziju izveštaja u rokovima predviđenim predlogom Pravilnika.

S obzirom na svetska iskustva oko procesa regulatorne revizije, Telekom Srbija napominje da predviđeni godišnji rokovi nisu realni i da svakako moraju biti pomaknuti. Telekom Srbija smatra da Nacrt pravilnik treba specificovati ko bira revizora.

7.5 Interna spremnost Telekom Srbija

- Telekom Srbija smatra da bilo koji rok koji predloži Agencija mora biti (i) realan, (ii) ostvariv i (iii) mora uzimati u obzir postojeće mogućnosti Telekom Srbija za implementaciju računovodstvenog razdvajanja. Međutim, Agencija se nije konsultovala sa Telekom Srbija o njegovim postojećim mogućnostima za uvođenje nove metodologije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva. Zato Telekom Srbija sumnja u osnovu na kojoj je izrađen vremenski okvir naveden u Nacrtu pravilnika.
- Telekom Srbija je prema najavama Agencije i prema potrebama poslovanja započeo sa implementacijom sopstvenog sistema i resursa ali oni nisu spremni za implementaciju metodologije opisane Nacrtom pravilnika
- Telekom Srbija je preduzeo obiman interni pregled svojih postojećih mogućnosti naspram veština/kompetencija/modela/podataka/sistema potrebnih za uvođenje računovodstvenog razdvajanja na temelju CCA – FAC-a. Pregled se usredsredio na sledećih osam (8) “funkcionih” dimenzija:
  - (1) AS/CCA veštine i znanja
  - (2) Mogućnosti sistema
  - (3) Reinženjering poslovnih procesa
  - (4) Inventar fizičke imovine
  - (5) Registar osnovnih sredstava (FAR)
  - (6) Vrednosti osnovnih sredstava
  - (7) Modeli procene vrednosti
  - (8) Računovodstveni sistem

(1) AS/CCA veštine i znanja

- Implementiranje mogućnosti računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva uključuje Direkcija za komercijalne poslove (prodaja), Direkcija za tehniku (mreža i IT), Funkcija za logistiku, Direkcija za ekonomske poslove (računovodstvo, budžet i kontrola, trezor) i druge, što zahteva niz različitih veština i kompetencija.
- Pored toga, pri razvoju mogućnosti za CCA često je potrebno posegnuti za visoko specijalizovanim i obučanim resursima. Na primer, biće potrebno identifikovati sve komponente za SDH prenosne sisteme. Za to će biti potreban inženjer za planiranje mreže koji je stručnjak za takve sisteme. Uz redovne poslovne aktivnosti planiranja mreže ta će osoba morati provesti značajni deo radnog vremena na procesu procene vrednosti. Ista osoba verovatno će biti određena kao stručnjak i za druge transportne sisteme. Ta osoba onda postaje potencijalno usko grlo.

(2) Mogućnosti sistema

- Mnoge sisteme (softver, hardver, baze podataka, serveri itd.) trebaće ili implementirati ili nadograditi za računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo kako je propisano Nacrtom pravilnika. Na primer, razdvojeni računi pripremljeni po tržištima ili uslugama, i stavkama kako je opisano u Nacrtu pravilnika. Regulatorni finansijski podaci baziraće se na opsezima prometa pojedinačnog nivoa usluga, ali objedinjeno po svim pretplatnicima. Iako zapisi o podacima poziva (CDR-i) i Telekom Srbija sistemi naplate mogu biti izvor takvih opsega prometa, oni se nalaze u formatu za koji su bili namenjeni (tj. pojedinačne mesečne fakture/računi). Dalje, pojedinačni CDR-i/mesečne fakture moraće se analizirati i objediniti za pripremu prihoda po nivou usluge.
- Slično tome, razdvojeni računi pripremljeni po tržištima trebalo bi prikazivati objedinjeni prihod za bilo koje navedeno tržište. Opet, to ne odgovara načinu na koji Telekom Srbija u ovom trenutku obuhvata, beleži i prikazuje prihod.
- Novim pravilnikom definisan je dodatni nivo detalja i informacija koje je potrebno pripremiti koje nisu trenutno podržane.

(3) Reinženjering poslovnih procesa

- Razvoj mogućnosti CCA regulatornog računovodstva i izveštavanja uključuje znatan reinženjering nekih poslovnih procesa u Telekom Srbija (kao što su osnivanje novog sektora/mesta troška, beleženje vremena, novi procesi pokrivenosti podataka, angažovanje spoljnog revizora/savetnika itd.).
- BT na primer ima 75 stalno zaposlenih osoba odgovornih za godišnju izradu svojih regulatornih izveštaja. Nije svih 75 osoba smešteno u istom sektoru ili čak u istoj kancelariji. BT ima hijerarhijski proces odobrenja koji uključuje potpis višeg izvršnog direktora (za finansije i pravne poslove). Za sve je to potreban reinženjering poslovnih procesa u jednom ili drugom obliku.
- BT tvrdi da troši **10 miliona evra** godišnje na svoje regulatorne izveštaje. Sam Ofcom ima grupu od **11** odgovornih osoba za korespondenciju/vezu s BT-om.
- Tele Danmark ima grupu od šest (6) stalno zaposlenih osoba u svom Sektoru finansija odgovornih za poslovne izveštaje što ne uključuje one koji rade u punom radnom vremenu u obračun naknada za međusobno povezivanje na temelju LRIC-a. To je navelo Tele Danmark da osnuje novi (pod) sektor odgovoran za regulatorno izveštavanje. Ukupno je nekih 50 osoba uključeno u godišnju izradu Tele Danmarkovih regulatornih izveštaja.
- Slična iskustva postoje i u zemljama u okruženju. Hrvatski Telekom je pri uvođenju računovodstvenog razdvajanja i CCA LRIC metodologije osnovao poseban odeljenje. Tokom implementacije učestvovao je izuzetno veliki tim inženjera u identifikaciji i proceni vrednosti mrežne opreme.

(4) Inventar fizičke imovine

- Raspodela mrežnih delova i opreme na različita tržišta često će zahtevati ažurirani inventar fizičke (kao i logičke) imovine. U mnogim će se slučajevima razlikovati zapisi fizičkog i finansijskog računovodstva, naročito kad se imovina ustupi, povuče ili otpiše.
- Telekom Srbija ne poseduje jedinstvenu tehničku bazu podataka sa detaljnim opisima karakteristika imovine. Tehnički podaci o imovini raspoređeni su po mnogim inventarnim sistemima koji beleže podatke na različite načine. Mnogi od njih nisu u nikakvom informatičkom obliku već se radi o papirnim dokumentima.
- Za neku imovinu ne postoji potpuni adekvatni inventarni sistem koji sadrži sve podatke potrebne za procenu vrednosti (npr. pristupne kablovske mreže, kablovska kanalizacija i dr.). Za takvu imovinu biti će potrebno sprovesti popisivanje ili uzorkovanje na terenu što je izuzetno zahtevan i kompleksan postupak.

(5) Registar osnovnih sredstava (FAR)

- Precizna raspodela troškova osnovnih sredstava kao i revalorizacija imovine na osnovi troškova zamene zahtevaju detaljnu razradu imovine na nivou registra osnovnih sredstava (FAR). To bi s druge strane moglo zahtevati analizu pomoćnih knjiga kao što je glavna knjiga zaliha/inventara. To može dovesti do odstupanja kod sprovođenja tekućeg troškovnog računovodstva (CCA) ako nisu dostupne tako razrađene informacije.

(6) Vrednosti osnovnih sredstava

- Revalorizacije materijalnih i nematerijalnih sredstava potrebne su samo ako se regulatorni izveštaji pripremaju na temelju tekućeg troškovnog računovodstva (CCA). Za vrstu imovine kao što su motorna vozila, ruteri i desktop računari pribavljanje vrednosti troškova zamene prilično je jasan zadatak.
- Za imovinu kao što su zgrade centrala i kompleksni sistemi za upravljanje mrežom, a posebno sistemi koji su prilagođeni specifičnim potrebama Telekom Srbija (kao što je to opšta praksa sa svim sistemima novije generacije) situacija nije tako jasna. Identifikacija komponenti i svih nadogradnji koje su napravljene vremenom će zahtevati dugotrajnu pripremu za procenu vrednosti.
- Specijalnu pažnju upućujemo na činjenicu da, mnogi operatori (pa tako i Telekom Srbija) razvijaju svoj sopstveni kućni softver. Revalorizacija takvog softvera zahteva detaljnu analizu bilo funkcijskih tački ili linija koda (LoC).

(7) Inženjerski modeli procene

- Telekom Srbija raspolaže sa izuzetno velikom količinom imovine. Proces procene te imovine zahteva razvoj IT alata kako bi se mogao izvršiti proračun nove vrednosti. Takve alate će morati napraviti inženjeri koji rukovode sa tom imovinom (ili će neko trebati napraviti sa njima u saradnji). Implementacija takvog računarskog modela može zahtevati usvajanje novih znanja za zaposlene Telekom Srbija za čije usvajanje je potrebno određeno vreme.
- Kao primer navodimo transportne uređaje. Telekom Srbija poseduje velik broj takvih uređaja različitih proizvođača, različitih modela, različitih konfiguracija i naravno koji su različito opremljeni. Specifikacija svakog od tih uređaja posebno bio bi nemoguć zadatak zbog obima posla. Umesto toga, uređaji se modeliraju u jednom računarskom modelu (vrsta baze podataka) koja proračunava vrednost imovine prema modelovanim komponentama i jediničnim cenama. Razvoj ovakvog modela zahteva detaljno poznavanje tehnologije transportne mreže i IT veštine izrade računarskih modela. U većini slučajeva zaposleni radnici Telekom Srbija nemaju iskustva u izradi ovakvih modela.

(8) Računovodstveni sistemi

Računovodstveni sistemi odnose se na skup unutrašnjih informacionih upravljačkih sistema Telekom Srbija (MIS). U pravilu, operator će imati velik broj takvih sistema, od transakcijskog planiranja resursa preduzeća (ERP) i strateškog upravljanja preduzećem (SEM) preko naplatnih sistema i jednostavnih modela analize proračunskih tablica *off-line*. ERP sistemi pružaju operatorima integrisano rešenje za planiranje, kontrolu i sprovođenje procesa/transakcija horizontalno u vrednosnom lancu. SEM sistemi ipak vertikalno proširuju integrisano gledište za podršku strateškim procesima upravljanja. MIS-i su dizajnirani iz perspektive poslovnog upravljanja, a ne za izradu regulatornih izveštaja.

Na osnovu iznetog zaključuje se da su svi pomenuti procesi veoma složeni, da je Telekom Srbija započeo određene aktivnosti, ali da je potrebno još mnogo toga uraditi što u zadatom roku neće biti moguće.

7.6 Predlog rokova

Telekom Srbija veruje da je realniji sledeći raspored, koji se (a) temelji na gore navedenom stvarnom međunarodnom iskustvu i (b) uzima u obzir iznesene trenutne mogućnosti Telekom Srbija na današnji dan:

Prvi draft regulatorni izveštaji CCA/FAC za 2012 godinu	30. septembra 2013	Nerevidirani
Regulatorni izveštaj CCA/FAC za 2013 godinu	30. septembra 2014	Revidirani

Iz razloga koji su objašnjeni u daljem tekstu, Telekom Srbija će morati pripremiti dve CCA procene vrednosti pre nego što će moći pripremiti CCA-FAC regulatorne finansijske izveštaje.

8 Tekuće troškovno računovodstvo (CCA)

8.1 Revalorizacija modernog ekvivalenta imovine

Telekom Srbija izjavljuje da je jedini opravdani razlog upotrebe modernog ekvivalenta imovine (MEA) nedostupnost prvobitne imovine. Budući da imovina više nije dostupna, na raspolaganju nema ni cene potrebne za revalorizaciju imovine.

Agencija u Pravilniku navodi da se MEA koristi samo ako se imovina ne može zameniti identičnom imovinom. Konkretno Agencija navodeći sledeće:

Metod troškova zamene je baziran na tekućim tržišnim cenama i tekućoj tehnologiji. Određene grupe sredstava podležu brzim tehnološkim promenama, što znači da postojeću imovinu u nekim slučajevima nije moguće zameniti identičnom imovinom. U ovakvim situacijama trošak zamene odgovara trošku zamene modernog ekvivalentna imovine koja je predmet procene vrednosti. [Član 27]

Kasnije u Pravilniku, Agencija navodi da:

Sveobuhvatna procena vrednosti podrazumeva da se za svaku pojedinačnu stavku NPO iz registra sredstava određuje tekući trošak zamene. Koristi se za procenu opreme za obavljanje delatnosti elektronskih komunikacija koja je podložna tehnološkim promenama i nije homogena u pogledu cena, kao što su: kablovska kanalizacija, centrale, oprema za prenos, oprema za napajanje itd. Osnovu procene vrednosti ove imovine čini moderni ekvivalent imovine. [Član 28.]

Teza da osnovu procene vrednosti NPO imovine čini MEA [Član 28.] kontradiktorna je članu 27. Telekom Srbija veruje da odluka o korišćenju MEA valorizacije može biti opravdana samo ukoliko imovina više nije dostupna i stoga u tom trenutku ne postoji cena koja bi se mogla koristiti za revalorizaciju te imovine.

Dalje, Telekom Srbija je mišljenja da CCA i MEA revalorizacije ne podrazumevaju upotrebu (ekvivalentne) imovine najniže cene. Ovo se posebno odnosi na dobavljače elektronske opreme. Na primer, ukoliko je glavni dobavljač telefonskih centrala Ericsson, sve Ericssonove centrale moraju biti revalorizirane prema cenama Ericssonovih uređaja, a ne, npr. cenama Alcatelovih uređaja ukoliko su one niže od Ericssonovih.

Telekom Srbija izjavljuje da je teško izračunati direktno uporedive cene uređaja različitih dobavljača. Svi proizvođači koriste različite (i složene) mehanizme određivanja cena.

MEA se koristi isključivo kada se imovina koja je predmet procene više ne može nabaviti na tržištu. Ukoliko je moguće potpuno istu imovinu koja je predmet procene vrednosti nabaviti na tržištu, potrebno je koristiti trošak zamene takve iste imovine.

8.2 Potpuno amortizovana imovina

- Telekom Srbija je mišljenja da se može dogoditi da MEA određene klase imovine ima duži očekivani životnog veka od imovine koju zamenjuje.
- U tom slučaju potpuno amortizovana imovina može biti ponovno uvedena u bilansu. Naravno, to se odnosi samo na onu potpuno amortizovanu imovinu čiji se tekući trošak zamene relativno povećao u odnosu na njenu prvobitnu nabavnu vrednost, odnosno trošak.

Kod korišćenja MEA, imovini se može produžiti upotrebnii vek što dovodi do toga da potpuno amortizovana imovina može stvarati troškove amortizacije.

8.3 Revalorizacija imovine

- Postoji još jedno pitanje koje treba razmotriti oko imovine koja nije u potpunosti amortizovana u trenutku uvođenja CCA. Ukoliko se imovina revalorizuje od početka svog životnog veka, tada će profil zaostale amortizacije povezan s FCM-om tokom vremena biti relativno ravnomeran.
- Nasuprot tome, ukoliko se imovina ne revalorizuje sve do sredine svog životnog veka, tada vrednost imovine u trenutku revalorizacije može naglo narasti (ili pasti). Stoga profil zaostale amortizacije može dostići dramatičan vrhunac u prvoj godini revalorizacije.
- Tablica u nastavku teksta koristi primer koji je prikazan u dokumentu Polazne osnove za primenu CCA modela [Stranica 18.].
- Za razliku od primera u Polaznim osnovama pretpostavka je da je računovodstveni životni vek imovine 10 godina i da se imovina ne revalorizuje sve do 6-te godine. Nabavna vrednost imovine je 10.000.000,00 dinara i vrednost opreme raste 5% godišnje. U trenutku kada se imovina revalorizuje doseže vrednost od 12,7 milijuna dinara iz razloga jer iako je vrednost rasla 5% godišnje, zbog istorijskog knjigovodstva stvarna vrednost imovine zabeležena je tek u 6-oj godini kada se izvršila revalorizacija.

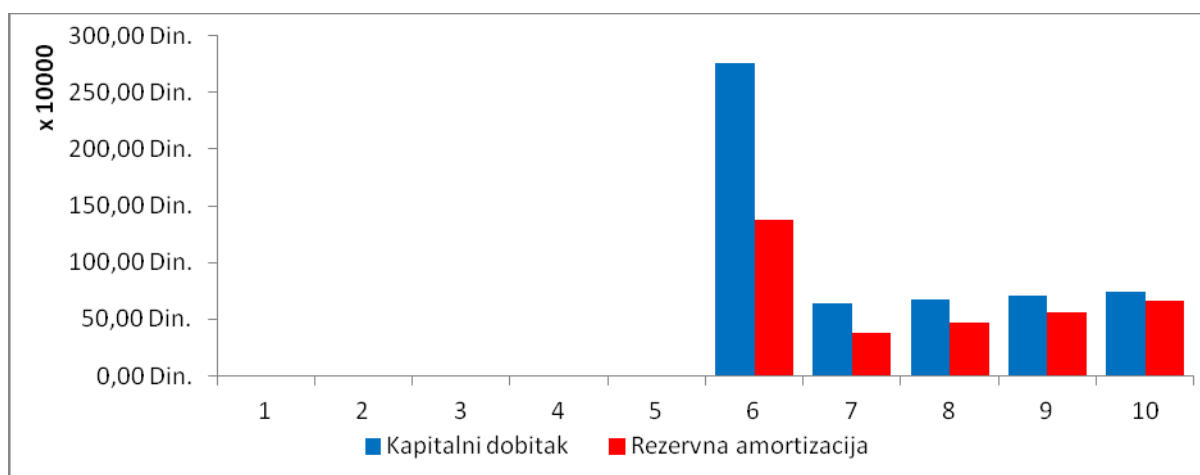
Pretpostavke

a) Životni vek imovine (godine)	10
b) Amortizaciona stopa	10%
c) Godišnji rast vrednosti imovine	5%

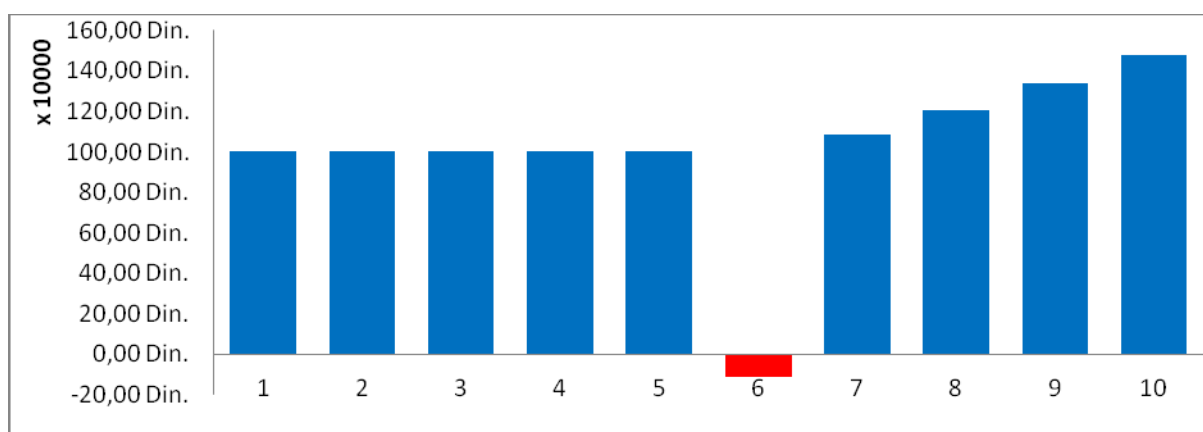
Godina	1	2	3	4	5
1 Bruto nabavna vrednost	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.
2 Akumulirana amortizacija	0,00 Din.	1.000.000,00 Din.	2.000.000,00 Din.	3.000.000,00 Din.	4.000.000,00 Din.
3 Neto vrednost na početku godine (3=1-2)	10.000.000,00 Din.	9.000.000,00 Din.	8.000.000,00 Din.	7.000.000,00 Din.	6.000.000,00 Din.
4 Istorjska amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
5 Tekuća amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
6 Rezervna amortizacija	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
7 Neto vrednost na kraju godine (7=3-5-6)	9.000.000,00 Din.	8.000.000,00 Din.	7.000.000,00 Din.	6.000.000,00 Din.	5.000.000,00 Din.
8 Kapitalni dobitak	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
9 Dodatna amortizacija	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
10 Ciljni prihod (10=5+6-8)	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.

Godina	6	7	8	9	10
1 Bruto nabavna vrednost	12.762.815,63 Din.	13.400.956,41 Din.	14.071.004,23 Din.	14.774.554,44 Din.	15.513.282,16 Din.
2 Akumulirana amortizacija	5.000.000,00 Din.	7.657.689,38 Din.	9.380.669,48 Din.	11.256.803,38 Din.	13.297.098,99 Din.
3 Neto vrednost na početku godine (3=1-2)	7.762.815,63 Din.	5.743.267,03 Din.	4.690.334,74 Din.	3.517.751,06 Din.	2.216.183,17 Din.
4 Istorjska amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
5 Tekuća amortizacija	1.276.281,56 Din.	1.340.095,64 Din.	1.407.100,42 Din.	1.477.455,44 Din.	1.551.328,22 Din.
6 Rezervna amortizacija	1.381.407,81 Din.	382.884,47 Din.	469.033,47 Din.	562.840,17 Din.	664.854,95 Din.
7 Neto vrednost na kraju godine (7=3-5-6)	5.105.126,25 Din.	4.020.286,92 Din.	2.814.200,85 Din.	1.477.455,44 Din.	0,00 Din.
8 Kapitalni dobitak	2.762.815,63 Din.	638.140,78 Din.	670.047,82 Din.	703.550,21 Din.	738.727,72 Din.
9 Dodatna amortizacija	276.281,56 Din.	340.095,64 Din.	407.100,42 Din.	477.455,44 Din.	551.328,22 Din.
10 Ciljni prihod (10=5+6-8)	-105.126,25 Din.	1.084.839,33 Din.	1.206.086,08 Din.	1.336.745,40 Din.	1.477.455,44 Din.

Neto nerealizovani kapitalni dobitak (Kapitalni dobitak – Rezervna amortizacija) za godinu revalorizacije znatno je veći nego u sledećoj godini (1.381.407,81 dinara u odnosu sa 255.256,31 dinara), budući da je vrednost imovine naglo narasla s 10 miliona dinara kao što je zabeleženo u knjigama, a nije postupno rasla 5% godišnje. Zbog toga profil kapitalnog dobitka/rezervne amortizacije dostiže dramatični vrhunac u prvoj godini revalorizacije. Ovaj efekat prikazan je na sledećem grafikonu.

Prema tome potrebno je razmotriti kako postupati sa revalorizacijom imovine koja nije u potpunosti amortizovana, s obzirom na to da u prvoj godini nerealizovani kapitalni dobitci ili gubici mogu biti veliki. Ovi nerealni kapitalni dobitci ili gubici utiču na kraju na ciljni prihod prikazujući ga nesrazmernim u odnosu na druge godine. Ukoliko dođe do nerealnih kapitalnih dobitaka kao u navedenom primeru, oni će se prikazati kao dodatni prihodi (troškovi s obrnutim predznakom) i zbog toga će konačno rezultovati puno nižim jediničnim troškovima nego što će oni biti u narednim godinama kada će se upoređivati dve CCA vrednosti imovine.

Slika prikazuje ciljni prihod uzimajući u obzir troškove prikazane u primeru. Primer ne uzima u obzir troškove angažovanog kapitala i operativne troškove.

Navodimo drugi primer u kojem je pretpostavka da vrednost imovine pada 5% godišnje. Koriste se iste vrednosti kao u prethodnom primeru. Imovina u primeru ima životni vek od 10 godina i procenjuje se u 6-oj godini.

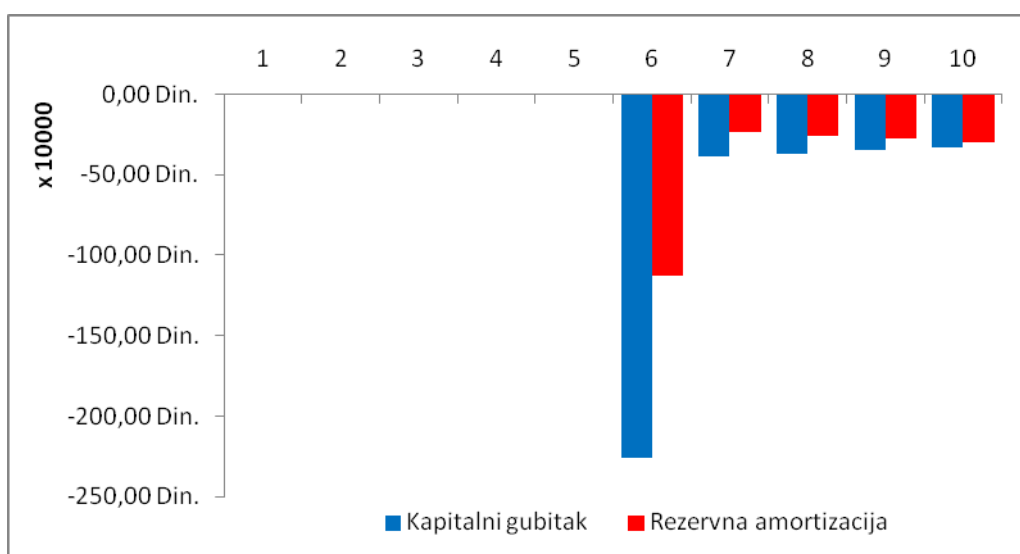
Pretpostavke

a) Životni vek imovine (godine)	10
b) Amortizaciona stopa	10%
c) Godišnji pad vrednosti imovine	-5%

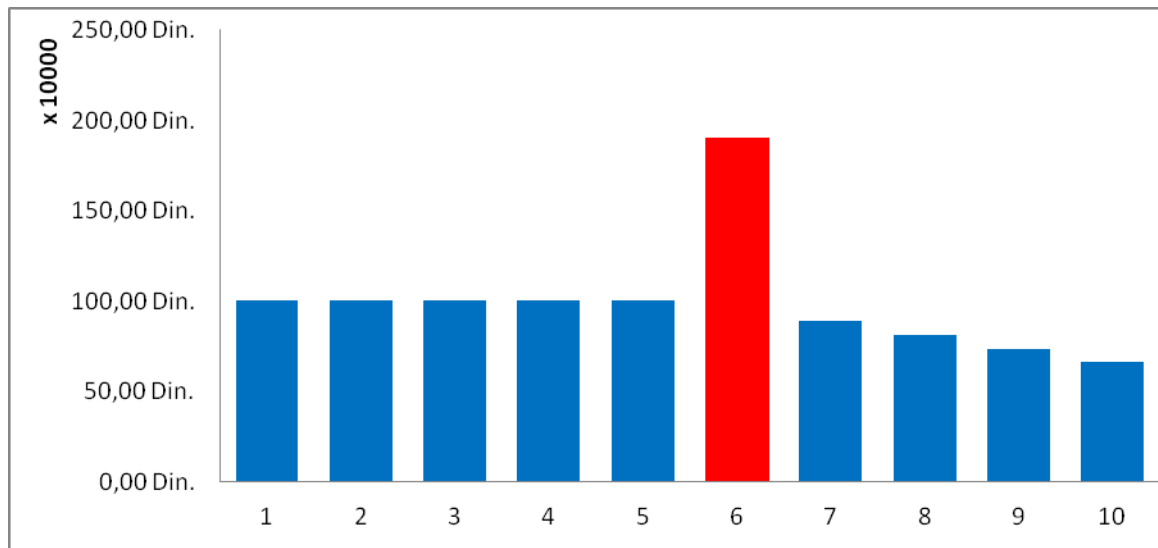
Godina	1	2	3	4	5
1 Bruto nabavna vrednost	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.	10.000.000,00 Din.
2 Akumulirana amortizacija	0,00 Din.	1.000.000,00 Din.	2.000.000,00 Din.	3.000.000,00 Din.	4.000.000,00 Din.
3 Neto vrednost na početku godine (3=1-2)	10.000.000,00 Din.	9.000.000,00 Din.	8.000.000,00 Din.	7.000.000,00 Din.	6.000.000,00 Din.
4 Istorijska amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
5 Tekuća amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
6 Rezervna amortizacija	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
7 Neto vrednost na kraju godine (7=3-5-6)	9.000.000,00 Din.	8.000.000,00 Din.	7.000.000,00 Din.	6.000.000,00 Din.	5.000.000,00 Din.
8 Kapitalni gubitak	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
9 Dodatna amortizacija	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.	0,00 Din.
10 Ciljni prihod (10=5+6-8)	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.

Godina	6	7	8	9	10
1 Bruto nabavna vrednost	7.737.809,38 Din.	7.350.918,91 Din.	6.983.372,96 Din.	6.634.204,31 Din.	6.302.494,10 Din.
2 Akumulirana amortizacija	5.000.000,00 Din.	4.642.685,63 Din.	5.145.643,23 Din.	5.586.698,37 Din.	5.970.783,88 Din.
3 Neto vrednost na početku godine (3=1-2)	2.737.809,38 Din.	2.708.233,28 Din.	1.837.729,73 Din.	1.047.505,94 Din.	331.710,22 Din.
4 Istorijska amortizacija	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.	1.000.000,00 Din.
5 Tekuća amortizacija	773.780,94 Din.	735.091,89 Din.	698.337,30 Din.	663.420,43 Din.	630.249,41 Din.
6 Rezervna amortizacija	-1.131.095,31 Din.	-232.134,28 Din.	-257.282,16 Din.	-279.334,92 Din.	-298.539,19 Din.
7 Neto vrednost na kraju godine (7=3-5-6)	3.095.123,75 Din.	2.205.275,67 Din.	1.396.674,59 Din.	663.420,43 Din.	0,00 Din.
8 Kapitalni gubitak	-2.262.190,63 Din.	-386.890,47 Din.	-367.545,95 Din.	-349.168,65 Din.	-331.710,22 Din.
9 Dodatna amortizacija	-226.219,06 Din.	-264.908,11 Din.	-301.662,70 Din.	-336.579,57 Din.	-369.750,59 Din.
10 Ciljni prihod (10=5+6-8)	1.904.876,25 Din.	889.848,08 Din.	808.601,08 Din.	733.254,16 Din.	663.420,43 Din.

Ako vrednost imovine pada kroz godine nastaje neto nerealizovani kapitalni gubitak koji je za godinu revalorizacije znatno veći nego u sledećoj godini (-1.131.095,31 dinara u poređenju sa -154.756,19 dinara), budući da je vrednost imovine naglo pala sa 10 miliona dinara kao što je zabeleženo u knjigama, a nije postupno padala 5% godišnje. Zbog toga profil kapitalnog gubitka/rezervne amortizacije dostiže dramatični vrhunac u prvoj godini revalorizacije. Ovaj efekt prikazan je na sledećem grafikonu.

Opet napominjemo da je potrebno razmotriti kako postupati sa revalorizacijom imovine koja nije u potpunosti amortizovana, s obzirom na to da u prvoj godini nerealizovani kapitalni dobiti ili gubici mogu biti veliki. Ovi nerealni kapitalni dobiti ili gubici utiču na kraju na ciljni prihod prikazujući ga nesrazmernim u odnosu na druge godine. Ukoliko dođe do nerealnih kapitalnih gubitaka kao u navedenom primeru, oni će se prikazati kao dodatni troškovi i zbog toga će konačno rezultovati puno većim jediničnim troškovima nego što će oni biti u narednim godinama kada će se upoređivati dve CCA vrednosti imovine.

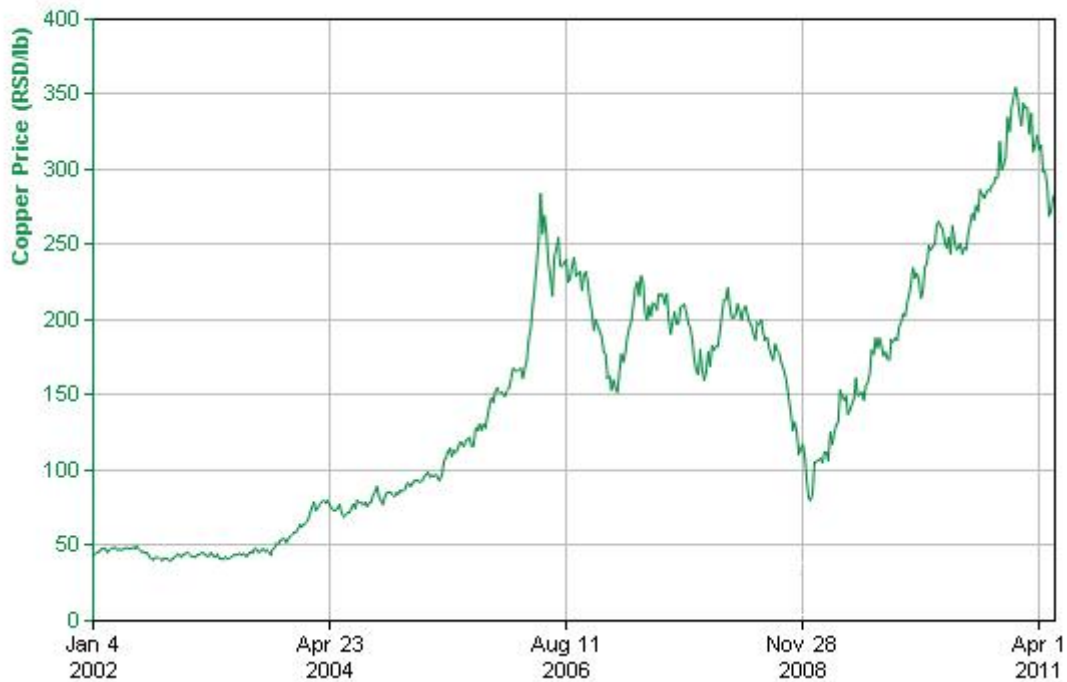
Slika prikazuje ciljni prihod uzimajući u obzir troškove prikazane u primeru. Primer ne uzima u obzir troškove angažovanog kapitala i operativne troškove.

Telekom Srbija napominje da Nacrt pravilnik nalaže da se napravi jedna revalorizacija i to na 31.12.2012 te da se ta vrednost upoređuje sa knjigovodstvenim vrednostima.

Telekom Srbija predlaže da se naprave dve CCA valorizacije. Valorizacije trebaju biti urađene sa jednom godinom razmaka.

Kao dokaz da bi se iskrivljeni rezultati mogli dogoditi u stvarnosti prilažemo primer kretanja cene bakra od januara 2002. godine. Cena bakra utiče direktno na cene bakrenih parica koje imaju računovodstveni vek od preko 15 godina i koje čine jako veliki deo ukupne vrednosti imovine Telekom operatora.

COPPER PRICE
Jan 4, 2002 - May 27, 2011

Izvor podataka: InfoMine.com,

<http://www.infomine.com/chartsanddata/chartbuilder.aspx?z=f&g=127669&dr=10y>

Kao što je vidljivo iz grafikona cena bakra je od 2002. godine do 2011. godine narasla za 550% a na primer sredinom 2007. godine narasla je za 60%.

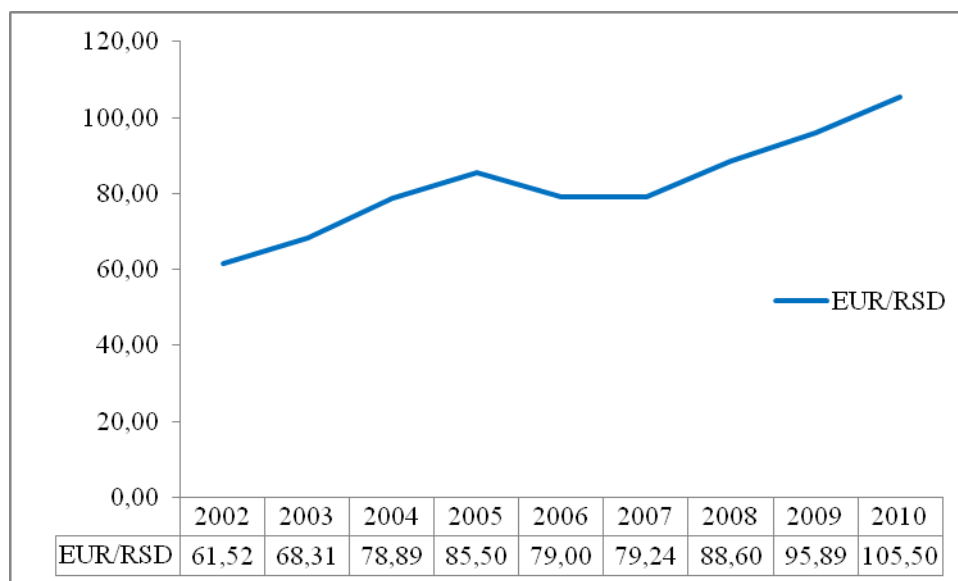
Za određivanje jediničnih troškova korišćenjem CCA troškovne baze potrebno je napraviti procene vrednosti u dva perioda. CCA vrednosti se ne mogu upoređivati sa HCA vrednostima za izračun jediničnih troškova jer se dobija iskrivljena slika troškova.

8.4 Korekcija vrednosti imovine za promene deviznog kursa

Nacrt pravilnika nigde ne spominje fluktuacije dinara naspram ostalih valuta i uticaje koje to može imati na CCA rezultate.

Telekom Srbija nabavlja deo opreme u stranim valutama (pretežno u Evrima). Prilikom slanja ponude dobavljaču često će se cene tražene opreme dobiti u stranoj valuti. Tada je potrebno uzimajući u obzir vrednost Dinara naspram valute u ponudi na datum 31.12. godine za koju se radi procena imovine konverovati vrednost imovine u ponudi u domaću valutu.

Sledeći grafikon prikazuje odnos EUR/Dinara od 2002 godine do 2010.godine na 31.12.

Izvor podataka: Narodna Banka Srbije, <http://www.nbs.rs>

Promene u vrednosti Dinara direktno utiču na Bruto Trošak Zamene opreme. Samo od 31.12.2009 do 31.12.2010 vrednost Dinara pala je za više od 10%.

Za primer uzmimo imovinu koja je na 31.12.2009 godine vredela 10.000 Evra. Pretpostavimo da ovu opremu Telekom Srbija nabavlja is Evropske unije i shodno time je plaća u Evrima. Prilikom slanja zahteva dobavljaču on je potvrdio da se vrednost opreme nije menjala i da ona i na 31.12.2010 vredi 10.000 Evra. Međutim, Telekom Srbija je dužan svoje knjige voditi u Dinarima pa je vrednost ponude dobijene u Evrima potrebno konvertovati u Dinare.

Datum	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.12.2009	31.12.2010
GRC - EVRO	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
EUR / RSD	79,00	79,24	88,60	95,89	105,50
GRC - RSD	790.000	792.362	886.010	958.888	1.054.982
Kapitalni Dobitak	NA	2.362	93.648	72.878	96.094

Kao što tablica prikazuje, između 2009 i 2010 godine zbog promene vrednosti kursa Dinara, nastaje kapitalni dobitak iako realno promene u vrednosti imovine nije bilo.

Telekom Srbija mora istaknuti da u praksi, prilikom procene vrednosti, uticaj promene kursa Dinara će imati puno veći uticaj nego što je to slučaj u gore prikazanom primeru. Prilikom stvarne procene, revaluiraće se imovina koja je nabavljena pre više od jedne godine. Za takvu imovinu vrednost nije ispravljana za promene u kursu svake godine, već će se uticaj promene kursa videti tek kada se prvi put napravi procena vrednosti.

- Uzmimo gore navedeni primer te ga proširimo. Pretpostavimo da je u imovina nabavljena 2006. godine za 10.000 Evra i da se vrednost imovine nije menjala kroz godine te ona i na 31.12.2010 vredi 10.000 Evra. Na 31.12.2009 odnos EUR/RDS bio 79,00 a na 31.12.2010 bio je 105,50. Kada bi se radila prva procena vrednosti na 31.12.2010, imovina bi sa nabavne vrednosti od 790.000 RSD skočila na 1.054.982 RSD iako se realno vrednost imovine nije menjala. Ovo bi u prvoj godini procene stvorilo kapitalnu dobit od 264.982 RSD (25% procenjene vrednosti imovine).
- Zbog ovakvih efekata, Telekom Srbija smatra da primena CCA kao troškovne baze nije adekvatna za tržište Republike Srbije te da Agencija u svojoj odluci treba detaljno izložiti uticaj promene kursa na izračun jediničnih troškova.
- Takođe, ovaj primer još jednom dokazuje da je izuzetno bitno da se moraju napraviti dve CCA revalorizacije u razmaku od godinu dana kako bi se mogli izračunati jedinični troškovi na osnovu važećeg troškovnog računovodstva. Ukoliko bi se troškovi računali upoređujući HCA vrednosti sa početka godine i CCA vrednosti sa kraja godine, dobijeni rezultati ne bi predstavljali realno stanje.

Zbog velikih kursnih promena vrednosti Dinara prema ostalim valutama, CCA troškovna baza može davati iskrivljenu sliku troškova.

8.5 Metoda indeksacije kao metoda procene vrednosti

- U Nacrtu pravilnika Agencija definiše indeksaciju kao:

„Indeksiranje predstavlja vrednovanje NPO primenom godišnjeg indeksa rasta cena. Ovaj metod se koristi za NPO koja nisu podložna brzim tehnološkim promenama, ali su zato promene cena značajne. U ovu grupu najčešće spadaju nekretnine i zemljište. Za primenu metoda indeksiranja koristi se indeks potrošačkih cena u Republici Srbiji.“ [Članak 28., stranica 19]
- Telekom Srbija se slaže sa Agencijom da za imovinu kod koje nije bilo značajnih tehnoloških promena prikladna metoda procene vrednosti je metoda indeksacije. Međutim, Telekom Srbija se ne slaže sa Agencijom da indeks koji se isključivo koristi jeste indeks potrošačkih cena u Republici Srbiji. Telekom Srbija smatra da postoje drugi indeksi koji su za procenu vrednosti pojedinačne imovine prikladniji. Na primer, ukoliko bi se za procenu vrednosti izgradnje kanala koristila indeksacija, prikladan indeks, među ostalim, bio bi indeks kretanja cena rada. Takođe, neku imovinu Telekom Srbija nabavlja u većim količinama pa bi prema tome prikladniji indeks možda bio indeks cena industrijskih proizvoda u Republici Srbiji.

Indeks potrošačkih cena u Republici Srbiji nije isključivo najprikladniji indeks za korišćenje. Kod pojedinačne imovine drugi indeksi poput na primer indeks kretanja cene rada ili indeks cena industrijskih proizvoda može biti prikladniji.

8.6 Metoda uzorkovanja kao metoda procene vrednosti

Pri definisanju sveobuhvatne procene vrednosti, Agencija u Nacrtu pravilnika navodi sledeće:

„Sveobuhvatna procena vrednosti podrazumeva da se za svaku pojedinačnu stavku NPO iz registra sredstava određuje tekući trošak zamene. Koristi se za procenu opreme za obavljanje delatnosti elektronskih komunikacija koja je podložna tehnološkim promenama i nije homogena u pogledu cena, kao što su: kablovska kanalizacija, centrale, oprema za prenos, oprema za napajanje itd.“
[Članak 28., stranica 19]

Telekom Srbija želi istaknuti da pri sprovođenju sveobuhvatne procene vrednosti svaka pojedinačna stavka ne treba biti revalorizovana. Naime, uobičajeno je u svetskoj praksi da se imovinu koja ima puno količinski koristi metoda uzorkovanja.

Na primer, pri određivanju vrednosti bakrenih kablova, neefikasno iz aspekta vremena utrošenog i rezultata dobijenih, bilo bi efikasno revalorizovati svaku paricu ili kabl zasebno. Za sprovođenje sveobuhvatne procene vrednosti odabrao bi se reprezentativan uzorak koji bi se revalorizirao i samim tim bi se na osnovu dobijene vrednosti tog uzorka ekstrapolirala vrednost na sve bakarne kablove.

Metoda uzorkovanja često je primenjiva metoda u sprovođenju sveobuhvatne procene vrednosti.

Za sprovođenje sveobuhvatne procene vrednosti kod pojedinačne imovine potrebno je i prikladno koristiti metodu uzorkovanja.

9 Priprema HCA-FAC i CCA-FAC izveštaja

9.1 HCA – FAC izveštaji

U Nacrtu pravilnika Agencija definiše koji izveštaji se trebaju pripremiti za izrade regulatornih računovodstvenih izveštaja korišćenjem HCA troškovne baze. Navedene tablice iste su kao i one koje je agencija propisala u Pravidima za računovodstveno razdvajanje iz 2008. godine.

Agencija u Nacrtu pravilnika navodi sledeće izveštaje kao potrebne:

- Interni bilans uspeha (Tabela 1., Nacrt pravilnika)
- Alokacija prihoda (Tabela 2., Nacrt pravilnika)
- Raspored opšteg prihoda (Tabela 3., Nacrt pravilnika)
- Alokacija primarnih (operativnih) troškova (Tabela 4., Nacrt pravilnika)
- Pregled primarnih opštih (poslovnih) troškova vezanih za mesta troškova ili grupe aktivnosti (Tabela 5., Nacrt pravilnika)
- Interna realokacija operativnih (poslovnih) troškova (učinaka) prethodnog MT ili GA (Tabela 6., Nacrt pravilnika)
- Alokacija operativnih (poslovnih) troškova (učinaka) konačnog MT ili GA na druga konačna MT ili GA (Tabela 7., Nacrt pravilnika)
- Alokacija operativnih (poslovnih) troškova (učinaka) konačnog MT ili GA na nosioce troškova (Tabela 8., Nacrt pravilnika)
- Kalkulacija jediničnih troškova tržišne usluge (Tabela 9., Nacrt pravilnika)
- Obračun stop troškova pozajmljenog kapitala (Tabela 10., Nacrt pravilnika)
- Obračun angažovanog kapitala za primenu ponderisanih troškova kapitala po modelu istorijskih troškova (Tabela 11., Nacrt pravilnika)

Telekom Srbija prema dogovoru sa Agencijom, u toku izrade troškovnog modela HCA-FAC, dostavlja sledeće regulatorne HCA izveštaje Agenciji:

- Interni bilans uspeha
- Alokacija prihoda
- Raspored prihoda
- Alokacija primarnih (operativnih) troškova
- Alokacija troškova poslovanja (efekti) na osnovnu kategoriju
- Alokacija prosečnih ponderisanih troškova kapitala po vrstama usluga
- Obračun troškova kapitala
- Obračun troškova pozajmljenog kapitala
- Obračun angažovanog kapitala

Dogovorena forma izveštavanja je potvrđena dopisom RATEL-a iz aprila 2009. godine, u kome se prihvata forma. Dalje, u dopisu je navedeno da stepen detaljnosti izveštaja pruža u velikoj meri dovoljno informacija.

Takođe, u dopisu Agencija navodi da se slaže da Telekom Srbija može primeniti ABC model pri izradi troškovnog modela, umesto korišćenja centara troškova. Agencija se u skladu sa time složila i da ABC metodologija alokacije troškova ne može generisati sve izveštaje koje je inicijalno zatražila.

Telekom Srbija smatra da forma izveštaja u svrhu HCA-FAC-a treba da ostane kao i do sada, jer svaka izmena Regulatornog izveštaja bi zahtevala izmenu FAC modela što zahteva duži period implementacije i može usporiti sprovođenje CCA procesa. Mišljenja smo da je besmisleno u ovom trenutku menjati HCA-FAC model, imajući u vidu da je već propisan prelazak na CCA model.

Forma regulatornog finansijskog izveštaja za Telekom Srbija pa HCA-FAC izveštavanje dogovorena je u procesu izrade troškovnog modela i potvrđena je dopisom RATEL-a 2009. godine. Telekom Srbija smatra da i dalje za HCA-FAC treba izveštavati, kao i do sada, u dogovorenoj formi.

9.2 CCA – FAC izveštaji

Prema Nacrtu pravilnika Agencija navodi pet (5) izveštaja koje je Telekom Srbija dužan pripremiti u svrhu CCA izveštavanja:

- Obračun angažovanog kapitala za primenu ponderisanih troškova kapitala po modelu tekućih troškova (Tabela 12., Nacrt pravilnika)
- Zbirna tabela obračuna angažovanog kapitala za primenu prosečnih ponderisanih troškova kapitala (WACC) po modelu istorijskih troškova i tekućih troškova (Tabela 13., Nacrt pravilnika)
- Vrednost nekretnina, postrojenja i opreme po modelu tekućih troškova (Tabela 14., Nacrt pravilnika)
- Korigovani bilans uspeha – Po uslugama i zbirno (Tabela 15., Nacrt pravilnika)
- Bilans stanja – Po uslugama i zbirno (Tabela 16., Nacrt pravilnika)

Telekom Srbija smatra da CCA izveštaji trebaju biti u skladu sa mogućnostima izveštavanja trenutnog FAC izveštaja ali da se kao što je i traženo u izveštaj uvedu i CCA parametri.

Izveštaj o Obračunu angažovanog kapitala za primenu ponderisanih troškova kapitala po modelu tekućih troškova – Format ovog izveštaja prikazan u Nacrtu pravilnika nije u skladu sa formatom koji je dostavljen Agenciji u svrhu HCA – FAC izveštaja. Telekom Srbija predlaže da se zadrži format izveštaja koji je odobren u dopisu „Saglasnost na predlog forme regulatornog izveštaja i listu ključeva za alokaciju troškova“ datuma 8.04.2009 i koji se koristi za HCA-FAC izveštavanje. Prema standardima tekućeg troškovnog računovodstva vrednosti stavki u izveštaju korigovaće se za procenjene vrednosti imovine u skladu sa CCA metodologijom.

Izveštaj o obračunu angažovanog kapitala za primenu prosečnih ponderisanih troškova kapitala (WACC) po modelu istorijskih troškova i tekućih troškova – Telekom Srbija se slaže sa Agencijom oko formata ovakog izveštaja i navodi da je u skladu sa HCA-FAC izveštajima i sa mogućnostima FAC modela.

Izveštaj o vrednosti nekretnina, postrojenja i opreme po modelu tekućih troškova – Telekom Srbija se slaže sa agencijom oko formata ovog izveštaja i navodi da je u skladu sa mogućnostima a FAC modela.

Izveštaj o korigovanom bilansu uspeha – Kao što je navedeno u poglavlju o zakonskom okviru, Telekom Srbija se ne slaže da se izveštaji trebaju pripremati za svaku uslugu. U poglavlju o zakonskom okviru navedeno je da obuhvat izveštavanja može biti vezan isključivo za područja tržišta ma kojima je Telekom Srbija definisan kao operator sa ZTS. Pored toga potrebno je uzeti važeće zakonsko ograničenje da usluge mogu biti isključivo iz područja međupovezivanja i pristupa. Telekom Srbija se ne slaže sa zahtevom Agencije da se troškovi poreza moraju alocirati na pojedine usluge. Cilj računovodstvenog razdvajanja je izračun RoCE-a po tržištima na kojima je Telekom Srbija proglašen kao operator sa ZTS i izračun jediničnih troškova po pojedinim uslugama koje pripadaju tržištu na kojem je operater proglašen da ima ZTS i koje Agencija zatraži. Takva praksa primenjuje se u Evropi i zemljama u okruženju (Hrvatska i Crna Gora). Prema tome, neto dobit na kraju godine nije potrebna na nivou usluge. Takođe, trenutni FAC model ne podržava alokaciju poreza na pojedine usluge i troškovi poreza po uslugama nisu deo važećih HCA-FAC izveštaja. Telekom Srbija traži od Agencije da navede razloge zbog kojih im treba prikaz neto dobiti po pojedinim uslugama.

Izveštaj o bilansu stanja – Kao što je navedeno u poglavlju o zakonskom okviru, Telekom Srbija se ne slaže da se izveštaji trebaju pripremati za svaku uslugu. U poglavlju o zakonskom okviru navedeno je da obuhvat izveštavanja može biti vezan isključivo za područja tržišta na kojima je Telekom Srbija definisan kao operator sa ZTS. Povrh toga potrebno je uzeti važeće zakonsko ograničenje da usluge mogu biti isključivo iz područja međupovezivanja i pristupa. Trenutni FAC model ne alocira pojedine stavke bilansa na usluge. Takođe, trenutno HCA-FAC izveštavanje ne zahteva prikaz pojedinih stavki bilansa po uslugama. Telekom Srbija predlaže da se bilans stanja prikazuje na zbirnom nivou.

Telekom Srbija još jednom želi istaknuti da kao što je u opisanom poglavlju o zakonskom okviru, operator izdaje izveštaje za tržišta na kojim je proglašen kao operater sa ZTS. Uz izveštaje navedene u Nacrtu pravilnika, operater je dužan izračunati jedinične troškove za usluge koje Agencija odredi a koje pripadaju tržištu na kojem operater ima ZTS. Ova praksa primenjuje se u Evropskoj uniji i u zemljama u okruženju (Hrvatska i Crna Gora).

U članku 1. Nacrta pravilnika Agencija navodi sledeće:

„Ovim pravilnikom uređuju se:

načela, modeli i osnovna metodologija obračuna troškova i učinaka sa kalkulacijom cena koštanja svih vrsta konačnih učinaka (tržišnih usluga) operatora sa značajnom tržišnom snagom u oblasti elektronskih komunikacija (u daljem tekstu: operator sa ZTS) primenom modela istorijskih troškova i modela tekućih troškova;

načela i pravila za primenu odvojenih računa prihoda, rashoda, dobitka ili gubitka, imovine i obaveza po vrstama tržišnih usluga, u delu koji uslugama neposredno pripadaju ili se na njih mogu alocirati (računovodstvo po segmentima)“ [Članak 1., stranica 2]

Iz navedenog primera Telekom Srbija nije jasno što Agencija misli pod „računovodstvo po segmentima“. Kao što je već navedeno, stari pravilnik koji raspodeljuje usluge na segmente stupanjem ovog pravilnika prestaje važiti. Takođe, objavljivanje izveštaja u svrhu računovodstvenog razdvajanja radi se na temelju tržišta, a ne na temelju segmenata. Telekom Srbija traži od Agencije objašnjenje šta se podrazumeva pod računovodstvom po segmentima.

Predloženi izveštaji ne uzimaju u obzir trenutne mogućnosti FAC modela.

9.3 Propratna dokumentacija

Agencija u Nacrtu pravilnika navodi sledeće izveštaje koje Telekom Srbija treba dostaviti uz regulatorne finansijske izveštaje:

„Uz popunjene Priloge, operator sa ZTS je u obavezi da Agenciji dostavi i izveštaj o proceni vrednosti sredstava (NPO i nematerijalnih ulaganja ukoliko postoje), sa detaljnim obrazloženjima metoda korišćenih u proceni vrednosti, kao i izveštaj u kome će biti detaljno opisana metodologija alokacije i ključevi za alokaciju prihoda, operativnih troškova, imovine i obaveza na sve usluge koje operator sa ZTS pruža i cenovnike svih usluga operatora sa ZTS, uključujući i transferne cene, odnosno interne naknade za usluge između različitih segmenata poslovanja, odnosno ogranaka u okviru operatora sa ZTS.“ [Članak 44., stranica 26]

Iz ovakvog opisa nije jasno precizirano koje tačno dokumente je potrebno dostaviti, kojeg formata oni trebaju biti i kojeg sadržaja trebaju biti.

Gledajući primere ostalih zemalja Telekom Srbija pretpostavlja da sledeća četiri (4) dokumenta trebaju biti predata Agenciji:

- Dokument detaljne procene vrednosti
- Dokument detaljne metode alokacije
- Cenovnik usluga

- Izveštaj o transfernim naknadama

Telekom Srbija traži od Agencije da pruži detaljan opis svakog dokumenta sa jasno definisanim sadržajem i obuhvatom svakog dokumenta.

Nacrt pravilnika ne daje dovoljno informacija o tome koju popratnu dokumentaciju Telekom Srbija treba organizovati kao i šta treba ta dokumentacija sadržati.

10 Upotreba regulatornih finansijskih izveštaja

10.1 Testiranje troškova izolovane platforme u vezi sa previsokim cenama

- Uzmimo za primer operatora koji pruža niz usluga. Troškovi izolovane platforme (SAC) za proizvodnju podskupa usluga jednostavno predstavljaju ukupne troškove koje su proizašle iz sopstvene proizvodnje toga podskupa.
- Troškovi izolovane platforme predstavljaju sredstvo kojim se utvrđuje postoje li prepreke za ulazak na tržište. Ako podskup usluga ostvari prihode koji premašuju njegov SAC, to predstavlja, ako ne postoje prepreke za ulazak na tržište, poziv na konkurentski ulazak. Stoga prihodi iznad SAC-a predstavljaju dovoljan dokaz o postojanju prepreka za ulazak na tržište i dokaz o previsokim cenama¹². Kao što je Telekom Srbija pokazao u nastavku teksta, upoređivanje prihoda sa SAC-om jedini je validni dovoljni test previsokih cena. Sve druge metodologije potrebne su kako bi se pokazalo da su cene previsoke, međutim one nisu dovoljne¹³.
- Ako operator trenutno proizvodi niz usluga, vrlo je teško izračunati SAC za proizvodnju podskupa usluga, jer se podskup usluga u stvari ne proizvodi. Iako je ova tvrdnja očigledna, ona postaje važna pri izračunavanju inkrementalnih troškova podskupa usluga.
- Budući da Nacrt pravilnika ne zahteva izračun SAC-a, RFS nije dovoljan da bi se pokazalo kako je bilo koja od cena Telekom Srbija previsoka.

¹² U ovom kontekstu SAC uključuje razumnu stopu povraćaja.

¹³ Pod "potrebim" mislimo da je jedan od preduslova za dokazivanje previsokih cena polaganje testa, ali samo polaganje testa nije dokaz previsokih cena. Potrebna su daljnja testiranja.

Povrat na angažovani kapital (RoCE)

- U Nacrtu pravilnika se ne zahteva izračun SAC-a. Umesto toga, moguće je primenjivati neprikladni pristup (blunt instrument) za merenje potencijalno previsokih cena izračunatih kao povrat na angažovani kapital (RoCE). Telekom Srbija napominje da je RoCE računovodstveni pokazatelj dobiti/povraćaja.
- Dobit je, bez obzira koristi li se računovodstveni ili ekonomski pokazatelj, definisana jednostavno kao prihod umanjen za troškove¹⁴. Dobit je prmoenljivog protoka i meri se u toku određenog vremenskog razdoblja (obično na tromesečnom i godišnjem nivou).
- Ekonomska dobit definisana je jednostavno kao prihodi umanjeni za troškove. Razlika u definiciji računovodstvene i ekonomske dobiti je u (i) primenjenom pokazatelju troškova i (ii) korišćenoj vrsti troškova. Ekonomska se dobit posebno meri *nakon* priznavanja troškova kapitala iskazanih kao troškovi najma kapitala. To znači da se pri merenju ekonomske dobiti troškovi svih čimbenika proizvodnje (uključujući kapitalna dobra) odbijaju od prihoda¹⁵. To nije slučaj kod računovodstvene dobiti. Stoga, dio usklađivanja računovodstvene i ekonomske dobiti je odbijanje troškova kapitala od prihoda.
- U načelu je moguće uskladiti ekonomsku i računovodstvenu dobit. U praksi, ograničenja podataka znače da nijedno usklađivanje nije savršeno te da može biti neobjektivno.
- RoCE operatora meri se kao odnos dobiti operatora i njegovog prosečnog angažovanog kapitala:

$$\text{RoCE} = \frac{\text{Dobit}}{\text{Angažovanikapital}}$$

- I brojilac i imenilac u jednačini iznad zavise od pretpostavkama korišćenim pri njihovom izračunu. Ako se angažovani kapital izračunava kao dugoročni dug plus deonički kapital, manjinski interesi i dugoročna rezervisanja, tada je reč o metodi neto imovine za izračun RoCE-a. U slučaju druge metode, nazvane metodom neto finansija, obrađuju se sva finansiranja nakon odbijanja novca i kratkoročnih ulaganja kao deo dugoročnog angažovanog kapitala.

---

¹⁴ Dobit se ponekad naziva i "zarada" ili "neto prihodi iz redovnog poslovanja". Tehnički gledano, neto prihodi iz redovnog poslovanja definisani su kao (računovodstvena) dobit plus uobičajena dobit/gubitak. Neto prihodi definisani su kao neto prihodi iz redovnog poslovanja plus jednokratna dobit/gubitak.

¹⁵ Postoje i druge razlike koje su razrađene u nastavku teksta.

Razlike između WACC-a i RoCE-a

- Prosečna ponderisana cena kapitala (WACC) i RoCE operatora mogu se bitno razlikovati. Uticaj toga koja se definicija angažovanog kapitala koristi za izračun računovodstvenog RoCE-a prikazan je u tabeli u nastavku teksta koja je preuzeta iz Konsultacionog dokumenta Oftela iz 1992. godine u vezi sa WACC-om/RoCE-om BT-a.

RoCE	1988./1989.	1989./1990.	1990./1991.
Pokazatelj BT-a	20,8%	18,8%	22,6%
Neto imovina	22,4%	22,4%	23,1%
Neto finansije	23,1%	22,4%	23,7%

Izvor podataka: Oftel.

- Podaci u vezi sa RoCE-om iskazani u tablici očigledno su vrlo zastareli, međutim oni su navedeni kako bismo ilustrirali tri stvari.
- Opažanje u vezi sa tabelom jeste da se RoCE razlikuje iz godine u godinu. To samo pokazuje opštu tvrdnju da svaka procena troškova kapitala predstavlja funkciju vremenskog intervala u kojem se procenjuje.
- Konačno, može postojati bitna razlika između RoCE-a i WACC-a (ili r_E) izračunatog prema cenovnom modelu vrednovanja kapitalne imovine (CAPM). Na primer, u razdoblju od 1988. do 1991. Oftel je izračunao, koristeći CAPM, da je WACC BT-a 15,0%.
- RoCE nije neprikladan za izračun ekonomske dobiti ili ekonomske stope povraćaja. Bez odgovarajućeg usklađivanja računovodstvene i ekonomske dobiti, Agencija neće biti u mogućnosti izvesti valjane zaključke o tome ostvaruje li određena usluga previsoki povraćaj ili je on ispod normalnog.

10.2 Obaveza pružanja univerzalnih usluga

- Kao što je Agenciji poznato, Telekom Srbija ima obavezu pružanja univerzalnog servisa.
- Kada je poslovanje nacionalnih telekomunikacija potpuno u javnom vlasništvu, USB se obično finansira međusobnim subvencioniranjem i/ili na način da se ne ostvaruje komercijalna stopa povrata na angažovani kapital.
- Ako je telekomunikacioni sektor privatizovan (bilo delomično ili u potpunosti), privatizovani operator treba svojim deoničarima osigurati odgovarajući povrat kako bi privukao investicioni kapital. U tom se slučaju finansiranje USB-a (u slučaju postojanja istog) ostvaruje međusobnim subvencioniranjem.
- Budući da u Republici Srbiji nije uspostavljen program finansiranja univerzalnog servisa, Telekom Srbija bi USB bio prisiljen finansirati interno kroz međusobno subvencioniranje.
- Kao rezultat, moguća prisutnost usluga čije bi cene bile znatno iznad troškova pružanja usluge ne bi nužno bio dokaz previsokih cena, nego potreba za finansiranjem univerzalnog servisa u nedostatku mehanizma finansiranja kojeg određuje Agencija.

10.3 Komplementarnosti potražnje

- Prisutnost komplementarnosti potražnje može takođe značiti da je u ekonomskom smislu optimalno za određenu robu/usluge odrediti cenu nižu od jediničnog troška. Drugim rečima, može biti optimalno za određene usluge odrediti cenu nižu od troška, a da se pri tome ne radi o predatorskom određivanju cena ili netržišnom ponašanju.
- Mitchell i Vogelsang [1992.] izvode socijalno optimalne cene po načelu Ramsey u okviru regulative za maksimalno povećanje ponderisanog viška. Kako bi se omogućile elastičnosti međusobnog subvencioniranja koje nisu jednake nuli (odnosno prisutnost zamena i dopuna), elastičnost vlastite cene u "pravilu obrnute elastičnosti" po načelu Ramsey zamenjuje se "superelastičnošću":
  - Kao što su Mitchell i Vogelsang zapazili:
    - ...zbog komplementarnosti potražnje između količina proizvoda ili usluga kompanije, superelastičnost može biti pozitivna za određeni i [proizvod/usluga], tako da p_i može biti manji od marginalnog troška za određeni i. [Str. 48.]
- U telekomunikacijama postoje snažne komplementarnosti potražnje. Posebno je potražnja za PSTN pristupom komplementarna potražnji za svim uslugama poziva. Kao rezultat, operator može smatrati optimalnim da za PSTN priključke i najam linije odredi cenu ispod jediničnog troška.

- Drugim rečima, prisutnost komplementarnosti potražnje može takođe dovesti do subvencioniranja usluga, a da pri tome nije motivisana predatorskim ili netržišnim ponašanjem.

10.4 Prosečna ponderisana cena kapitala

- Prosečna ponderisana cena kapitala ($WACC_i$) za operatora i izražava se sledećom formulom:

$$WACC_i = \frac{D_i}{D_i + E_i} \times r_{D,i} + \frac{E_i}{D_i + E_i} \times \frac{r_{E,i}}{1 - T}$$

Pri čemu je D_i – vrednost duga; E_i – vrednost vlasničkog kapitala; $r_{D,i}$ – trošak duga; $r_{E,i}$ – trošak vlasničkog kapitala; T – porez na dobit

Trošak duga

- Nacrt dokumenta definiše izračun troška duga na sledeći način:
  - „Stopa troškova pozajmljenog kapitala obračunava se stavljanjem u odnos efektivnih neto finansijskih rashoda, odnosno finansijskih rashoda privrednog društva umanjениh za finansijske prihode, sa ukupnim obavezama privrednog društva.“ [Članak 40., stranica 25]
- Telekom Srbija se ne slaže sa definicijom troška duga kojeg je Agencija dala u Nacrtu pravilnika. Naime, s obzirom da se vrši procena vrednosti imovine, Telekom Srbija smatra da bi se u skladu sa tim trebala napraviti i procena vrednosti troška duga. Cilj provođenja CCA je da se odredi koliko bi alternativnog operatora koštalo da na određeni dan ide graditi svoju mrežu. Na kraju, cilj je izjednačavanje „build or buy“ odluke alternativnog operatora.
- U skladu sa CCA metodologijom i prethodno navedenim razlozima, potrebno je izračunati koliko bi bio trošak duga Telekom Srbija na dan procene vrednosti, a ne koliki je istorijski trošak duga.

Trošak kapitala

- Trošak kapitala može se računati korišćenjem jedne od četiri (4) metoda, a to su:
  - Model rastuće dividende (*Dividend Growth Model – DGM*),
  - Cenovni model vrednovanja kapitalne imovine (*Capital Asset Pricing Model – CAPM*),
  - Model arbitražnog određivanja cene kapitala (*Arbitrage Pricing Model – APM*) i
  - Računovodstveni pristup – konkretno: povraćaj na angažovani kapital.

11 Regulatorna revizija

11.1 Zahtev za regulatornom revizijom

- Nacrt Pravilnika spominje regulatornu reviziju u članu 45. :

Operator sa ZTS je dužan da, na zahtev Agencije, angažuje nezavisnog revizora koji treba da izvrši reviziju internih regulatornih izveštaja i oceni ispravnost celokupnog obračuna po modelu tekućih troškova i primenjenih ključeva alokacije.
- Nacrt Pravilnika spominje regulatornu reviziju i u članu 49. :

Agencija angažuje nezavisnog revizora, koji će u skladu s važećim propisima i standardima izvršiti verifikaciju internih regulatornih izveštaja i računovodstvenog razdvajanja kod operatora sa ZTS, a operator je dužan da omogući i uvid u svu raspoloživu dokumentaciju.
- U Nacrtu pravilnika Agencija je iznela dva različita stajališta o tome koja strana određuje revizora.
- Agencija nacrtom Pravilnika nije definisala: (i) volumen i vremensko trajanje revizije, i (ii) ovlašćenja i zadatke revizora
- Prema najboljim svetskim praksama, Operater angažuje revizora u jasno definisanom procesu i sa definisanim rokovima izvršenja revizije. Agencija ne sudeluje u izboru revizora ali može dati svoje mišljenje. U procesu revizije Agencija je obaveštena o planu rada revizije i može zatražiti sastanak ili dodatne pojedinosti.
- Potvrda ovakve prakse je i postupak definisan u zemljama okruženja (Hrvatska i Crna Gora) gde je postupak izbora revizora, ovlašćenja revizora i plan saradnje regulatornih tela sa revizorima jasno definisan). Telekom Srbija smatra da Agencija treba zauzeti sličan stav i bliže definisati proces revizije.

11.2 Vremenski rokovi regulatorne revizije

- Nacrt pravilnika ne definiše vremenske rokove za sprovođenje regulatorne revizije.
- S obzirom da proces regulatorne revizije nije definisan Telekom Srbija je detaljno izložio svoje stajalište u poglavlju mišljenja o vremenskim rokovima koje je predvidela Agencija.

12 Pojmovi

Agencija (RATEL): Republička agencija za elektronske komunikacije

ABC: određivanje troškova na temelju aktivnosti (*Activity Based Costing*)

ABM: upravljanje na temelju aktivnosti (*Activity Based Management*)

AD: računovodstvena dokumentacija (*Accounting Documentation*)

APM: arbitražni cenovni model

AS: računovodstveno odvajanje (*Accounting Separation*)

ADSL: asimetrična digitalna pretplatnička linija (*Asymmetric Digital Subscriber Line*)

BT: British Telecom

BU: poslovna jedinica (*Business Unit*)

CAPEX: kapitalna ulaganja (*Capital Expenditure*)

CAPM: model vrednovanja kapitalne imovine (*Capital Asset Pricing Model*)

CCA: tekuće troškovno računovodstvo (*Current Cost Accounting*)

CoC: trošak kapitala (*Cost of Capital*)

COMREG: Commission for Communications Regulation

DGM: model rasta dividendi (*Dividend Growth Model*)

EK: Evropska komisija

EDC: uključeni direktni troškovi (*Embedded Direct Costs*)

EPMU: ekvi-proporcionalno povećanje cene (*Equi-Proportionate Markup*)

ERP: planiranje resursa preduzeća (*Enterprise Resource Planning*)

ERG: Evropska grupa regulatora (*European Regulators Group*)

EU: Evropska unija

FAC: Potpuno alocirani trošak (*Fully Allocated Costs*)

FAR: registar dugotrajne imovine (*Fixed Asset Register*)

FCM: očuvanje finansijskog kapitala (*Financial Capital Maintenance*)

FDC/FAC: potpuno raspodeljeni troškovi (*Fully Distributed/Allocated Costs*)

FRBS: finansijski rezultati po uslugama (*Financial Results by Service*)

FTTx: Optika do X (*Fiber to the X*)

FFTWE: prva osnovna teorema ekonomije napretka (*First Fundamental Theorem of Welfare Economics*)

GBV: bruto knjigovodstvena vrednost (*Gross Book Value*)

GDP: bruto domaći proizvod (*Gross Domestic Product*)

GRC: bruto troškova zamene (*Gross Replacement Costs*)

HCA: istorijsko troškovno računovodstvo (*Historical Cost Accounting*)

IASB: International Accounting Standards Board (*Odbor za međunarodne računovodstvene standarde*)

MSFI: Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (*International Finance Reporting Standards*)

KCH: Kingston Communications

KPI: ključni pokazatelji učinka (*Key Performance Indicators*)

LLU: izdvajanje lokalne petlje (*Local Loop Unbundling*)

LX: lokalna telefonska centrala (*Local Exchange*)

MDF: glavni razdelnik (*Main Distribution Frame*)

MIS: informacioni upravljački sistemi (*Management Information Systems*)

MEA: moderni ekvivalent imovine (*Modern Equivalent Asset*)

MK: tržišni pristup računovodstvenom razdvajanju (*Markets Approach*)

MSAN: višeuslužni pristupni čvor (*Multiservice Access Node*)

MPLS: višeprotokolno komutiranje (*Multiprotocol Label Switching*)

NBV: neto knjigovodstvena vrednost (*Net Book Value*)

NGN: mreže nove generacije (*Next Generation Networks*)

NPV: neto sadašnja vrednost (*Net Present Value*)

NRT: nacionalno regulatorno telo

NRC: neto troškovi zamene (*Net Replacement Costs*)

OCM: održavanje operativnog kapitala (*Operating Capital Maintenance*)

ODTR: Kancelarija direktora za telekomunikacione propise (*Office of the Director of Telecommunications Regulations*)

OFT – (*Office of Fair Trading*)

OPEX: operativni troškovi (*Operational Expenditure*)

PDH: Plesiohrona Digitalna Hijerarhija (*Plesiochronous Digital Hierarchy*)

PSTN: javna komutacijska telefonska mreža (*Public Switched Telephone Network*)

PV: sadašnja vrednost (*Present Value*)

RCU: jedinica udaljenog koncentratora (*Remote Concentrator Units*)

RFS: regulatorni finansijski izveštaji (*Regulatory Financial Statements*)

ROCE: povraćaj na angažovani kapital (*Return on Capital Employed*)

RIO: Standardna ponuda za usluge međusobnog povezivanja (*Reference Offer for Interconnection Services*)

RSU: udaljena pretplatnička jedinica (*Remote Subscriber Unit*)

RUO: standardna ponuda za uslugu pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji (*Reference Offer for Local Loop Unbundling*)

SAC: troškovi izolovane platforme (*Stand-alone Costs*)

SEM: strateško upravljanje preduzećem (*Strategic Enterprise Management*)

SMP: značajnija tržišna snaga (*Significant Market Power*)

SQL: strukturisani upitni programski jezik (*Structured Query Language*)

STM: sinhroni prenosni modul (*Synchronous Transport Module*)

USO: obaveza pružanja univerzalnih usluga (*Universal Service Obligation*)

USB: teret pružanja univerzalnih usluga (*Universal Service Burden*)

WACC: prosečna ponderisana cena kapitala (*Weighted Cost of Capital*)